

VERA DALM

Ik bedoel maar 2011-2018

Ik bedoel maar
2011-2018

Leuk dat u het boek gedownload heeft. Bent u benieuwd naar wat de VVM is en doet? Schrijf u gratis in voor onze nieuwsbrief via <https://www.vvm.info/mailings> en blijf op de hoogte!

Vera Dalm

Ik bedoel maar

2011-2018

VVM

in samenwerking met Novella

Vormgeving omslag: Buitengewoon Concept
Vormgeving binnenwerk: Buitengewoon Concept
Fotografie: Michiel Wijnbergh
Druk: Bariet

© 2018 by Vera Dalm

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, digitalisering of op welke andere wijze dan ook zonder uitdrukkelijke toestemming van VVM.

Novella Publishing B.V. is bereikbaar via publishing@novella.nl

ISBN 978 906806 503 9

Voorwoord

Kennis en passie voor duurzaamheid en de wereld om haar heen, dát is Vera Dalm ten voeten uit. In de periode 2011 – 2018 was Vera voorzitter van de VVM, netwerk van milieuprofessionals. Een rol die ze met veel energie en enthousiasme vervulde. Dit boek bundelt alle columns die zij tijdens haar voorzitterschap van de VVM publiceerde in het Tijdschrift Milieu.

Je leert niet alleen Vera's drijfveren, zorgen en ergernissen kennen, maar wordt als lezer ook persoonlijk aangesproken. En dat is typisch Vera: de columns maken grote vraagstukken begrijpelijk en behapbaar. Daarmee is het boek tegelijkertijd een spiegel: de columns zetten aan tot denken én actie.

Vrijwel alle betekenisvolle ontwikkelingen van de afgelopen acht jaar passeren de revue. Hierdoor ontstaat al lezend een mooi tijdsbeeld van het milieu- en duurzaamheidsbeleid in deze periode. Leerzame kost voor iedereen die actief wil bijdragen aan een mooier, schoner en duurzamer Nederland.

Eigentijds, actueel, en nooit stoffig en saai. Zó hebben we Vera leren kennen. In dit boek schetst zij de wereld om haar heen. Luchtige kost met een serieuze ondertoon. Ik bedoel maar...

Veel leesplezier!

*Rachel Heijne,
directeur VVM*

Inhoud

2011

Biertje?.....	11
Automatisme	14
Angry birds	16
Wooaaaaaeeeh!!!	18
Terugmijmeren	20
Stilstaan	22
Het nieuwe ontdekken.....	24
Winderig.....	26

2012

Goed bezig?.....	31
Footprint.....	33
Heeft u een mening?.....	35
Toeval is logisch.....	37
Koploper af.....	39
Groen kennisland	41
Fris uit de kraan	43
Snooze-functie	45

2013

Palet aan wegen	49
Op glad ijs.....	51
Column Vera Dalm.....	53
Zucht.....	56
Kantelpunten.....	58
Urgentie.....	60
Pastorale.....	62

2014

Levensstijl.....	67
------------------	----

Pure milieuwinst	69
Eten wat de pot schaft.....	71
Van hippies naar hip.....	73
Duurzaamheidsclaims	75
Nieuwe energie.....	78
Hou het dichtbij.....	80
Toen en nu	82

2015

Kale boterham.....	87
Een wereldprobleem.....	89
Je bent wat je eet.....	91
Nooit meer stippen.....	93
Europatalk.....	95
Oma heeft altijd gelijk.....	97
NU!.....	99
Green-check-up.....	101

2016

Goede voornemens.....	105
Uit de oude doos.....	108
Alles van waarde.....	111
Eten met smaak.....	113
Waan van de dag.....	115
Op de lange baan	117
Omdenken	119
Twijfelmomenten.....	121

2017

Invloed	125
Grijs	128

Privacy	131
Sterrenhemel.....	134
Meters maken.....	136
Normaal.....	138
Water	141

2018

Veilig nieuwjaar!.....	145
Bingo!	148
Graven	151
Go SDG!	153
Vindt u ook wat ik vind?...	156
Gezond verstand.....	159
Aanstormend talent	162

2011

Biertje?

Het grote voordeel als milieuprofessional is dat je met alle onderwerpen te maken krijgt. Dat heb ik ook als directeur van Milieu Centraal: van afval tot zonnepanelen, van mobiliteit tot moestuin. Milieu is overal een onderwerp. Zo mocht ik onlangs spreken op het congres van de Nederlandse bierbrouwers. Ja, ook die sector is druk doende met verduurzaming van haar bedrijfsprocessen. Terecht, want voor de aanbouw van de hop en de gerst is land nodig en voor het brouwen tientallen liters water voor één liter bier. Over de verpakking van bier is al jarenlang gedoe wat het beste is: statiegeldglas, wegwerp of blik?

De kennisbasis van Milieu Centraal leverde de cijfers. Jekunt beter bier drinken dan wijn: bier: 0,8, wijn 2.3 CO₂ equivalenten per kilo. Kortom, de footprint van bier is drie keer zo klein! Dat heeft te maken met grondgebruik: er is veel meer landbouwgrond (druivenkweek) nodig om tot 1 liter wijn te komen, bier kost minder grondstof (gerst etc.) want het is grotendeels water. Dat waterverbruik is de sector succesvol aan het verminderen. Komt vervolgens de vraag bij me op: kunnen de grondstoffen ook biologisch geteeld worden? Daar willen de brouwers nog niet echt aan: duurder en onzekerheidsmarges in de opbrengst. Jammer, want met duurzaam verbouwde gerst draag je ook nog eens bij aan beter beheer van landbouwgronden en dus natuurontwikkeling. Verpakkingen dan? Ik zie het publiek in de zaal een beetje moeilijk kijken. Daar dachten ze nou juist vanaf te zijn met het convenant verpakkingen en

zwerfafval. Fijntjes wees ik erop dat de footprint van statiegeldglas-blik-wegwerpglas 1-3-8 is. En dat bij blik het slechter recyclebaar aluminium steeds meer gebruikt wordt, wat niet zo'n goed idee is. Staal scoort stukken beter. Kortom; er blijken vele aspecten aan het brouwen van een biertje te zitten. En dan heb ik het nog niet eens gehad over het transport....

Zo is het eigenlijk met alle milieudiscussies, je bent nooit klaar. Heb je één deel van de discussie gehad, of één probleem getackeld, komt er weer een ander aspect opduiken. De een noemt dat dan voortschrijdend inzicht, de ander wordt er moedeloos van. Dat is jammer, want daarmee ontnemen je jezelf de kans om problemen uiteindelijk wel meester te worden. Er zal aan iedere oplossing een nieuw probleem vastzitten, maar dat is nog geen reden om niet stug door te zetten. Dit noem ik vaak 'langzaam duwen'; volgens mij het leeuwendeel van het werk van de milieuprofessional.

Dit gevoel had ik laatst sterk bij een discussie die eigenlijk neerkwam op de vraag: moet je het goed doen of kan het beter? Kan de consument altijd de meest duurzame keuze maken? Ik ben daar voor mezelf redelijk principieel en voor de ander nogal pragmatisch in. Voor veel mensen is een kleine stap vaak een alternatief waar ze makkelijk voor kunnen kiezen. Een voorbeeld is Utz Kapeh of Max Havelaar. De lat van Utz ligt lager, maar ze bereiken wel een groot volume. Moet je daar dan op tegen zijn? Wat mij betreft geldt ook hier 'langzaam duwen'. Utz duwt de markt vooruit, de normen van Max blijven trekken als meest duurzame alternatief. Zo trekt de hele markt steeds verder de goede kant op.

Terug naar het biercongres. Daar kwamen na afloop een aantal brouwers naar me toe met initiatieven in hun bedrijf over mvo en verduurzaming. Ik ben daar blij mee. Want al kan het wat mij betreft allemaal best wat sneller, zij zetten stappen met impact op een markt waar miljoenen in omgaan. Dat zijn per definitie grote stappen, hoe klein ze ook zijn. Met plezier dronk ik nog een biertje met de heren.

Automatisme

Vanmorgen deed ik het weer... het lichtknopje van de wc-ruimte uit terwijl er nog een collega op het toilet zit. Uit het donker achter mij hoor ik dan een 'hé!' en schakel met een welgemeend 'sorry!' het licht weer aan. Automatisch milieugedrag, heeft u dat nou ook?

Uit onderzoek blijkt dat 95% van ons gedrag eigenlijk automatisch is. Slechts 5% van wat je dagelijks doet komt voort uit een echt geplande actie, een wilskrachtig voornemen. Bijvoorbeeld dat je vandaag gaat hardlopen. Dat voornemen is bewust, maar vervolgens omkleden, naar buiten gaan, je route plannen - je loopt letterlijk op de automatische piloot. Prettig ook wel, want om bij elke stap bewust te moeten besluiten of je al dan niet je been optilt lijkt me zwaar vermoeiend en af te leiden van waar het bij hardlopen eigenlijk om gaat: ontspannen, je hoofd leegmaken.

Het feit dat ons gedrag zo automatisch verloopt, is voor onszelf dus wel makkelijk, maar daardoor is het ook zo moeilijk om te veranderen. Als we even niet opletten, vervallen we weer in ons automatisme. Maar wat onze natuur en het milieu nou zo nodig hebben is dat we met z'n allen gedrag gaan vertonen wat minder milieubelastend is. Dat we gewoon 110 gaan rijden, dat we vaker met de trein gaan, spaarlampen indraaien en... He, waar komt dit rijtje vandaan? Het blijkt precies datgene te zijn waarmee Spanje op dit moment de hoge olieprijs probeert te bestrijden. Ingegeven door economisch belang worden een paar

goede milieumaatregelen afgekondigd. Goed land dat Spanje.

De maatregelen zijn tijdelijk bedoeld, maar zouden ze er over een tijd niet gewoon heel erg aan gewend zijn? En als wij dan op vakantie komen, zouden wij het dan snel overnemen? Met het Spaanse 'mañana'-gevoel lekker over de Afsluitdijk tuffen en een beetje kunnen genieten van het uitzicht over het IJsselmeer? Dat lijkt me een prima vorm van automatisch gedrag. Wel blijven opletten natuurlijk voor uw medeweggebruiker die nog heel bewust op zoek is naar dat bord met 130! En dus met hoofdpijn thuiskomt, ook nog eens veroorzaakt door zijn dure benzinerekening.

Het zal nog even duren vrees ik voor automatisch milieugedrag tot ieders repertoire behoort. Maar zeg nou zelf; het is toch veel ontspannener om nergens meer over na te hoeven denken maar wel goed bezig te zijn? Viva!

Angry birds

Vriend en ik hebben mijn neefje van 14 te logeren. En zoals dat gaat met twee mannen op de bank; ze wisselen de nieuwste versie van 'Angry Birds' uit en bieden tegen elkaar op welk level ze bereikt hebben. De volgende ochtend is een merel vroeg bezig zijn stembandenuit te testen. Goed te horen bij ons slaapkamerraam en voor het raam van onze logee. Bij het ontbijt vraagt neefje "was dat nou echt een vogel?". Nee, een inbreker die zijn angry birds-level zat te halen in de dakgoot...

En dat terwijl ik bij hetzelfde neefje nog eens erg heb gescoord met het leren herkennen van vogels; 'een kluut wijst met zijn snavel naar zijn snuut, een wulp wijst met zijn snavel naar zijn... gulp!'. Onthou deze uitspraak, kids vinden 'm geweldig.

Mijn neefje gaat dus behoren tot de generatie kinderen die in het bos naar hun telefoon grijpen omdat ze denken dat ze hun ringtone horen. En ik vraag me ook echt af hoe je aardige kinderen zoals mijn neefje bij de natuur betreft? Ik kan 'm niet dagelijks te logeren hebben en helaas heeft zijn vader precies de ándere helft van de eigenschappen van onze ouders geërfd. Iemand moet het doen. Hier ligt een taak voor onze sectie natuur & milieueducatie!

Binnen die sector mag wat mij betreft nog veel meer bewegen en mogen offensieve strategieën worden bedacht die zowel kinderen als volwassenen weer terug de natuur in krijgen. En bekender maken.

De natuursector bestaat uit zeer beschaafde en daarmee vaak erg aardige mensen, de keerzijde is dat ze veel te bescheiden zijn. Natuurmonumenten plaatst een bordje bij haar gebieden, maar het bord van het pannenkoekenhuis is beter zichtbaar. Veel mensen willen van de natuur genieten, haal ze dan ook binnen en maak het urgent dat ze moeten bijdragen. Laat ze lekker fietsen, kanoën, zwemmen, struinen zonder bang te zijn dat iemand eens buiten de paden gaat. Daar kan de meeste natuur best tegen en het oogt allemaal uitnodigender.

En zorg dan dat je er bént als educatiesector. Ontmoet mensen daar waar ze zijn. Dat is buiten, maar ook op internet. Je zou willen dat de Vogelbescherming 'Angry Birds' in de markt had gezet (al vind ik het zelf ook een stom spelletje...).

Ik ben dus heel erg benieuwd naar de resultaten van de vele brainstorms op dit terrein. Sector: laat je horen! Ik ben ten allen tijde bereid mijn neefje te gebruiken als proefpanel.

Wooaaaaaeeeeeh!!!

'Developers, developers, developers; wooaaaaaeeeeeh!!!' Herkent u hem? Steve Ballmer gaat er helemaal voor! (you tube: Ballmer developers). Typisch Amerikaans, hoor ik u denken. Dan was u niet op de Nationale Milieudag over duurzame mobiliteit.... Het was 'techniek, techniek, techniek' tegenover 'gedrag, gedrag, gedrag'. Onze eigen Ballmers heten Annema en Tertoolen. De een schetste hoe de mens steeds sneller en verder wil, of dat nou nut heeft of niet. Ging je vroeger te paard en nu met de auto naar je werk; je geeft even veel tijd (ruim een uur) en geld (ruim 10% van je inkomen) uit. De ander schetste hoe ons irrationele vervoersgedrag voortkomt uit roestige gewoontes en patronen, territoriumdrang en zelfoverschatting. Een voorbeeld van dat laatste: 90% van de (mannelijke!) automobilisten vindt dat ze beter rijden dan gemiddeld. Statistisch onmogelijk, psychologisch interessant. Het laat zien hoe lastig mobiliteitsgedrag te beïnvloeden is, al zijn er zeker mogelijkheden. Beleidsmakers moeten er alleen wel voor openstaan. En dan is het als met voetbal, naast 17 miljoen bondscoaches bestaat Nederland ook uit 17 miljoen gedragsdeskundigen.

En die zaten ook in de zaal. Volop werd meegepraat en gedacht of je mobiliteit nou moet sturen met technische oplossingen of met het aanleren van een nieuwe leefstijl. Heeft het nog zin om te praten over duurzame mobiliteit als je straks 'vliegende auto's' (privévliegtuig) krijgt? En is die elektrische auto

nou wel de panacee voor alles dat het de moeite waard is om daarop in te zetten? De historicus hield ons voor dat het oude Rome ook al worstelde met z'n logistiek, met de relativering dat de geschiedenis zich niet hóeft te herhalen.... Als je maar rekening houdt met het gemakaspect, adviseerde de marketeer. Want daar ontbreekt het nog weleens aan in de discussie: iedere oplossing moet gewoon gemak opleveren, anders blijft het tobben met die duurzaamheid.

Een dag met zoveel inhoud en betrokkenheid laat weer eens zien hoe inspirerend het netwerk van de VVM is. Met dank vooral aan alle inleiders: die hadden meer inhoud te serveren dan er in het menu paste en de zaal op kon. Er is dus genoeg stof om op door te kauwen in volgende bijeenkomsten van de sectie Verkeer, die daartoe ook enthousiast opriep. Ik hoop u daar of op de volgende Nationale Milieudag te zien. Laat de kans niet voorbijgaan om de Ballmer's van de lage landen te ontmoeten! Ik ga vast oefenen: woeeeeuuuaaaahhh!

Terugmijmeren

Eén van de vele tips voor na de vakantie is: hou dat gevoel vast. Het gevoel van even 'los' zijn, even niets hoeven, gewoon een half uurtje voor je uit zitten te mijmeren zonder dat iemand zegt 'moet je niet wat doen?' Neem die schaarse momenten! En mocht u dan zin hebben om ergens óver te denken, denk dan eens terug. Terug naar waar u 25 jaar geleden stond. Qua vak dan, als milieuprofessional. Want zo oud is de VVM binnenkort. Op 6 oktober vieren we ons 5e lustrum. Ik ging milieukunde studeren in 1983. Wat...? Mijn moeder dacht dat ik de hele dag ging actievoeren, mijn oom vroeg hoe die boom dan heette (nee, ik ben geen bioloog) en de meeste mensen hadden nog geen idee dat dit een booming vak zou worden. Mijn lichting had allemaal een baan, vaak nog vóór het afstuderen. Gemeenten en andere overheden waren een grote werkgever en ook bij bedrijven was er belangstelling voor die eerste lichtingen milieukundigen. Men zat met de handen in het haar met al die nieuwe milieuwetgeving.

Het vak heeft zich ontwikkeld en verbreed. Daarom tussentijds ook een naamsverandering; van vereniging van milieukundigen naar milieuprofessionals. Want vanuit vele andere vakgebieden zijn mensen actief op het brede terrein van milieu, maatschappelijk verantwoord ondernemen, veiligheid, natuur, internationale vraagstukken, noem maar op. De professional kan vele achter-

gronden hebben, gezamenlijk raakvlak is milieu en duurzaamheid. VVM'ers weten elkaar te vinden op allerlei onderdelen en thema's binnen het werkveld. Niet statisch, maar dynamisch; je draagt bij en neemt deel waar je wilt, je legt verbanden en contacten en daarmee verbreed je je professionele netwerk.

En daarmee komt bij het 25-jarig bestaan een tweede naamsverandering in zicht. We gaan vanaf nu VVM, netwerk voor milieuprofessionals heten. We willen nog meer benadrukken dat we een netwerk van actieve professionals zijn. Die elkaar ontmoeten, met elkaar in gesprek of in debat gaan. Die hun vakken-nis vergroten of hun ideeën verrijken. Waar het halen en brengen is, aantakken en als je wilt weer afhaken. Die dynamiek vereist de openheid en tegelijkertijd gehechtheid die een netwerk kenmerkt. En dat gaan we vieren dit jaar. De openheid vieren we van 4 tot 6 oktober op de Milieubeurs met afsluitend feest. De gehechtheid vieren we met een decemberactiviteit voor de actieve vrijwilligers. 25 jaar milieuvak. Veel gebeurd, veel ontwikkeld, veel opgebouwd. Het is ons helaas niet gelukt onszelf overbodig te maken. Maar ik ben wel trots op wat we als professionals hebben weten te bereiken. Dat mág gevierd! Viert u mee?

Graag tot gauw!

Stilstaan

Broer aan de lijn: "Zus, ik heb een fiets gekocht, want dat is goed voor het milieu." "Als je er nou ook nog op gaat fietsen broer, dan is het milieu helemaal blij." Of ie z'n fiets al veel gebruikt heeft? Mh, mijn broer is een van de grootste autofans die ik ken. Okee, hij heeft een eigen transportbedrijf met zo'n 30 auto's, busjes en trucks. Dat verklaart een hoop. Maar ik heb 'm nooit zo gek kunnen krijgen een fietskoeriersdienst te beginnen. "Da's een niche zus, daar verdienen ik niets mee."

Wat is dat toch in die transportwereld, dat vasthouden aan het bestaande? 'Zonder transport staat alles stil', jarenlang de campagneslogan van logistiek Nederland. En ze hadden gelijk, je moet er niet aan denken dat de supermarkt niet meer bevoorraadt wordt, of dat je afval niet meer wordt afgevoerd of dat... Vul maar in. Maar voor mijn gevoel staat de verandering in de sector wel stil.

Ik verbaas me altijd weer over die enorme hoeveelheid vrachtwagens. Kan dat nou niet anders? Al jaren wordt er gepraat over slimmer transport; ritjes combineren, overlaadstations naar kleinere wagens voor de steden, beter gebruik van water en spoor. Maar de praktijk? Ja, er vaart een groene vrachtboot door mijn Amsterdamse grachten, die her en der wat uitlaadt. En een bierbrouwer rijdt met een paard en wagen door de stad. Reuze pittoresk, maar efficiënt? Waar stukt dat debat nou? Is het omdat er allemaal kleine

bedrijven een speler op die markt zijn, waardoor samenwerken lastig is? Of heeft er niemand een goed plan? Het thema van deze 'Milieu' is goederenvervoer. Dit zal dus de eerste 'Milieu' zijn die ik maar eens aan mijn broer ga geven. Al staat dé ultieme oplossing er vast nog niet in, het zijn wel allemaal goed onderbouwde artikelen met oplossingen, voorstellen en alternatieve denkwijzen. Dát is de bijdrage die de VVM kan leveren. Want... 'zonder discussie staat alles stil'!

Het nieuwe ontdekken

Mij is opgedragen dat deze column niet over bloemetjes en bijtjes mag gaan. Het mag ook niet gaan over hoe mooi natuur is. Natuur is namelijk bloedserieus. Gewoon over de hei fietsen heet nu 'gebruik maken van een ecosysteemdienst'. Want 'gewoon' betaalt niet. Natuur moet nuttig zijn en haar nut bewijzen door iets op te leveren.

Dat is soms best lastig. Want wat levert het op als ik een middagje fiets? Een blij Vera, maar of de maatschappij daarvoor wil betalen? Dus moet ik mijn middagje verantwoorden door aan te geven dat een groene woonomgeving waarde heeft. Dat multinationals zich graag vestigen in een land waar veel groen is. Dat mensen gezonder blijven als er veel natuur in de woonomgeving is, wat kosten uitspaart in de gezondheidszorg. Dat natuur en biodiversiteit van belang zijn voor mensen om verzekerd te zijn van zuurstof, grondstoffen, medicijnen en voedsel.

Allemaal waar. Natuur is nuttig en nodig en noodzakelijk. Maar dat wéét iedereen toch? Dat hoef ik toch niet aan te tonen met modellen en cijfers? Oké, er zijn vast mensen die het verschil niet zien tussen het ene plantje en het andere, voor wie er alleen zijzen en drijfsijzen bestaan. Maar ook die mensen genieten van een middagje over de hei, al was het maar omdat er een goed pannenkoekenhuis staat.

Dichter Willem Kloos was zo'n genierter. Hij zei honderd jaar geleden al 'natuur is mooi, maar je moet er wel iets bij te drinken hebben'. Ik zou hem willen parafraseren door te zeggen "natuur is mooi, en je moet er wat over te lezen hebben".

Daarin voorziet deze special van Milieu. Méér dan genoeg invalshoeken waarom natuur mooi is, of bijzonder, of nuttig, of leuk. Net als in de natuur ontdekt u vast iets wat u nog niet kende of wist.

Voor mij heeft natuur een eigen, grote intrinsieke waarde waar je als mens alleen maar heel veel ontzag voor kunt hebben. Waar je je door mag laten verrassen. Waar je van mag genieten. Gewoon, omdat het er is.

Winderig

Wind en regen, wèèstenwind'.
'Hoor de wind waait door de bomen'.
'Buiten huilt de wind om het huis'.
We hebben echt iets met wind! Het waait
in ons landje natuurlijk ook vaak. Mo-
lens hebben eeuwenlang onze economie
laten draaien en zijn nu als 'windmills'
onze nationale toeristische attractie.
Nederland en wind is één.

Zou je denken... Maar waarom is er dan
toch discussie over waar we windmolens willen heb-
ben? Ik vind het wel een mooi gezicht als je zo'n lan-
ge lijn draaiende wieken in het landschap ziet staan.
Misschien wel omdat ik weet dat windenergie de po-
tentie heeft om zeker 20% van ons energiegebruik te
dekken. Ik hou erg van landschap, dus geloof me dat
ik kritisch ben op aantastingen. Dus misschien is het
bedrijfsblindheid, maar ik kan echt de lelijkheid van
een molen niet zien. Had ik een boerderij, dan stond
er eentje naast het huis. Samen met de panelen op
mijn dak een lange neus naar de energiebedrijven.

Nu al leveren de 1800 molens in ons land zo'n 4%
van onze elektriciteitsbehoefte. Dat zijn toch mooi
1,3 miljoen huishoudens wiens elektra daar geheel op
draait! Dus waarop wachten? Tot ze nog rendabeler
worden? Een windmolen heeft zichzelf (bouw, onder-
houd, afbraak) in drie tot zes maanden terugverdiend.
In de 20 jaar dat 'ie dan vervolgens meegaat, levert
de molen ons vele kilowatten CO2-vrije energie!
De enige tegenprestatie die de wind van ons verlangd

is dat we de molens slim neerzetten. Op zee natuurlijk, langs lange lijnen zoals kanalen en polderranden en op andere plekken waar een molen eerder een toevoeging aan het landschap is dan daar afbreuk aan doet.

In Amsterdam kwam ik eens een vergelijkbare discussie tegen. Mensen vonden de glasbakken zo lelijk, er was protest. Waar bijna nooit protest tegen was, was tegen auto's op straat. Mijn simpele oplossing: we maken een glasbak in de vorm van een auto. Wit glas door de voorruit, bruin glas in de kofferbak. En de auto ernaast is voor oud papier. En dan een beetje mooie auto's, stijlvolle oldtimers of zo. Het is er niet van gekomen, al lijkt het me nog steeds een win-win. Milieuliefhebbers blij, autoliefhebbers blij.

Kunnen we zoiets niet voor windenergie bedenken? Er lopen genoeg creatievelingen rond die vast wel een technisch uitvoerbaar plan kunnen maken. En dan vragen wij onze sectie Milieucommunicatie om het verhaal ook goed te vertellen. Lijkt me een mooi plan om onder de kerstboom over te 'brainstormen'. Dan kan er een frisse wind gaan waaien door energieland. Ik wens u dan ook een stormachtig goed begin van het nieuwe jaar!

2012

Goed bezig?

Afval scheiden, bijna nooit zit ik in een auto, vegetarisch eten, zonnepanelen op mijn dak. Ik maar denken dat ik goed bezig ben. Nee dus. Sinds kort heb ik er een milieuzonde bij: ik draag bij aan de plastic soep.

En nee, dat is niet omdat ik op het strand plastic zakjes de zee in sta te gooien. Onlangs woonde ik een bijeenkomst bij waar een korte toelichting werd gegeven over de oorzaken van plastic soep. En wat blijkt, ook mijn wasmiddel en doucheschuim met body scrub dragen daaraan bij. De minuscule deeltjes die tijdens het douchen mijn huid zo lekker zacht maken, spoelen door het putje, dwars door de zuivering de zee in. Ik had echt even iets gemist... blijkt dat op diverse sites al hele lijsten staan met welke lichaamsverzorging wel/niet okee is. Sorry, ik realiseerde me echt niet dat het plastic was. Dat zich nu lekker ophoopt in kleine visjes, grotere vissen enzovoort.

“Waarom weet ik zoveel?”, verzucht ik dan weleens. Elke dag weer loop ik tegen nieuwe informatie aan die mijn consumptiepatroon beïnvloedt. Zo eet ik ook al bijna geen vis meer. Overbevissing, het weggooien van alle bijvangst (de helft!) en mensonterende omstandigheden in viskwekerijen weerhouden me flink. Alleen kaas krijgen ze me niet vanaf. Een beetje veestapel moet kunnen. Hoewel ik ook daarvan weer weet dat van de 1700 kilocalorieën die er in de veestapel gaan, er slechts 500 weer uitkomen in de vorm van vlees en zuivel. De rest blijft in de koe/varken/

kip zelf, die moet ook ergens van leven tenslotte. Eigenlijk een vrij onzuinige wijze van voedsel maken. Terwijl we nou niet bepaald genoeg hebben voor iedereen. Nou ja, ik maak mezelf maar wijs dat er voor kaas en eieren veel minder koeien en kippen nodig zijn dan met die vleesproductie erbij.

Moet je dit nu allemaal willen weten en ook communiceren? Hoe graag willen mensen alle dilemma's en onzekerheden ook onder ogen zien? Het leven wordt er immers niet duidelijker op. En je wordt er niet blijer van om achter iedere potentiële oplossing weer een nieuw probleem te zien opduiken.

Daarom hou ik erg van mensen en organisaties die zaken praktisch aanpakken. Die gewoon actie gaan ondernemen en niet wachten tot de problemen voldoende zijn verhelderd of oplossingen helemaal uitgedacht. Het miegelt van de initiatieven, op wijk-niveau of landelijk uitgerold. Om je eigen energie op te wekken, auto's te delen, te eten uit de buurt, duurzame huizen te bouwen, zonnepanelen op je dak te schroeven of hele kleine acties zoals in elk geval je eigen tas meenemen om boodschappen te doen. Nee, allemaal geen hemelbestormende en planeetredende activiteiten. Maar wel goed bezig....

Footprint

Onlangs speelde ik het energietransitiespel, een uitgebreide website waarop je de vraag en het aanbod aan energie in bijvoorbeeld 2030 kunt simuleren. Met een paar muisschuifjes zet je windmolens of kerncentrales neer of haal je ze weg, verander je kolencentrales in biomassa-wkk of wat dan ook. Alle huizen zijn te isoleren en kantoren kunnen weg als je gelooft in het nieuwe werken. Doel van de website is natuurlijk om je te laten spelen met jouw energietoekomstscenario voor de toekomst. Er zijn een aantal parameters die aangeven wat je scenario dan betekent: de CO₂-reductie of groei, het percentage duurzame energie, de maatschappelijke kosten etc. Een parameter waar ik even niet op lette, was de footprint van Nederland. Vrolijk was ik allerlei biomassacentrales aan het installeren, zag ik opeens in een ooghoek dat de footprint van Nederland flink omhoogschiet! Ai, daar had ik wat uit te leggen aan mezelf. Anderhalf keer NL had ik nodig voor mijn toekomstscenario. Dat verder erg schoon was; in 2030 had ik 40% energiebesparing bereikt, 65% CO₂-reductie en 45% duurzaam opgewekt, tegen ongeveer dezelfde kosten als nu. Daar was ik best tevreden over.

Alleen die footprint zat me dwars. Logisch verklaarbaar; mijn inzet op biomassa heeft een ruimtelijke impact. Tenzij je alleen reststromen gebruikt zoals gft, snoeiafval of maïsstengels. Maar is daar genoeg van om onze energiehonger te stillen? Of wordt het

dan toch weer de wedstrijd van de koopkrachtige vraag? De westerse en de BRIC-landen hebben geld zat om alle biomassa ter wereld op te kopen en de rest zoekt het maar uit? Daar zie ik een groot probleem.

Proberen om fossiele grondstoffen te vervangen door biomassa is een goed plan. Een nog beter plan is om voor de energievoorziening meteen door te stoten naar 100% hernieuwbaar. Dan ben je één concurrent op biomassa kwijt. Een tweede stap is minder vlees eten. Van alle biomassa (= voedingswaarde) die de veeteeltsector ingaat, komt maar een klein deel terug in eetbare vorm. Blijft over biomassa gebruiken voor allerlei toepassingen als plastics en verpakkingen. Dat lijkt me een zinvol idee. Combineer dat met het gedachtegoed van 'cradle-to-cradle' en de wereld gaat er écht anders uitzien!

Als VVM hebben we alle disciplines die bij de omslag naar meer gebruik van biomassa betrokken zijn in huis: beleidsmakers en wetenschappers met kennis van energie, voeding & landbouw, chemie. Dat alles komt nu samen in de nieuwe sectie 'Biobased Society'. Ik ben er reuze trots op; het laat zien dat de VVM door haar diverse ledengroep integraal kan denken. Daarmee lopen we voorop in het debat dat er moet komen over biomassa en hoe we daar als maatschappij mee omgaan.

Heeft u een mening?

Bij het emeritaat van een hoogleraar sprak ik onlangs met een aantal van zijn generatiegenoten over het merkwaardige verschijnsel dat 'wetenschap ook maar een mening is'. Ook in debatten over milieu wordt dit de laatste tijd regelmatig opgemerkt. Vooral als de onderzoeksconclusies leiden tot de noodzaak om te veranderen.

Nu zie je dat vaker; hoe urgenter het probleem, hoe groter de neiging om voor de onvermijdbare consequenties de ogen te sluiten. Neem nou de klimaatdiscussie. Een paar jaar geleden werd de urgentie zichtbaar gemaakt door Al Gore. Velen waren onder de indruk, de film werd bekeken door regeringsleiders en CEO's van multinationals. Oei, het leek erop dat er echt iets zou gaan veranderen! En dat was niet de bedoeling van organisaties uit conservatieve hoek. Hoezo klimaatverandering? En al die maatregelen, toch volstrekt economisch onverantwoord? Langzaam aan begon zich een tegenbeweging in gang te zetten. Bij het uitbrengen van het IPCC-rapport werden er opeens 'fouten' geconstateerd. Voor degenen die niet graag willen veranderen, is het natuurlijk ongeloofelijk fijn om deze missertjes uit te vergroten en daarmee het geheel onderuit te halen. Maar schieten we daar als samenleving iets mee op?

Nee natuurlijk. Om twee redenen niet. De eerste is dat klimaatverandering en de daarmee samenhangende schaarstes aan water en dus voedsel te belangrijk zijn voor vele mensen op deze wereld. Er zijn wereldoorlogen om minder ontstaan... Er staat echt iets op het spel; de wereld met al haar leven. Ik hoef het u niet uit te leggen waarschijnlijk.

Het tweede wat op het spel staat, is de rol van kennis en wetenschap in deze samenleving. Het feit dat zelfs progressieve politici roepen "dat er nooit fouten in rapporten mogen staan" ondergraaft ieder onderzoeksproces. Dat gaat namelijk per definitie uit van het opzoeken van onzekerheden, van het ter discussie stellen van hypothesen en van het verder graven naar nieuwe gegevens die misschien weer nieuwe inzichten opleveren. Ook voor ons als milieukundigen is het relevant steeds scherp naar onze eigen inzichten, aannames en conclusies te blijven kijken. Ook al stel je jezelf daarmee kwetsbaar op of ondergraaf je je eigen denkbeelden.

Onderzoek én de financiering hiervan moeten natuurlijk wel transparant zijn. Wiens belangen staan op het spel of worden gediend? Echte wetenschappers zijn altijd bereid hun gegevens te delen en hun conclusies te bediscussiëren. Niet om hun 'mening' te geven, maar omdat nader onderzoek nog meer helpt om oplossingen voor urgente maatschappelijke problemen dichterbij te brengen. Anders zouden we echt geen stap verder gekomen zijn dan waar Aristoteles, Einstein en Marie Curie waren gebleven.

Toeval is logisch

“Wie niet goed kijkt is verrast, wie beter kijkt vindt het eigenlijk heel logisch”. Dat zei Jan Rotmans tijdens de Nationale Milieudag over lokale initiatieven. Het lijkt alsof ze er ‘opeens’ zijn, maar eigenlijk is het een ontwikkeling die al lang gaande is. Het deed mij sterk denken aan de uitspraak van een andere BN-er: ‘Toeval is logisch’*

Maar wat is er nou zo logisch aan lokale initiatieven? Waarom zouden mensen zich storten in vrijwilligerswerk met alle gedoe en tijdsinvestering van dien? Met maar een kleine kans op een ‘verdienmodel’, oftewel dat je van je initiatief ook nog boterhammen kunt kopen. Het is toch eigenlijk veel makkelijker voor allerlei nuttige en maatschappelijke zaken de overheid aan te stellen? Zoals voor het beheer van water, de energielevering, het verwerken van afval of het zorgen voor leefbare buurten?

Toch schieten de lokale initiatieven uit de grond. Van het aanleggen van daktuintjes tot het bouwen van complete woonwijken, van het recyclen van afval tot eigen energieopwekking. En dat is inderdaad logisch. Want was twintig jaar geleden de overheid nog voorloper, nu is zij de remmende factor voor veel innovaties en initiatieven. Een voorbeeld: de levering van de energie van mijn zonnepanelen aan mijn benedenburen (we hebben samen één dak) maakt mij tot ‘energiebedrijf’ en zou mij een heleboel administratief gedoe opleveren. Met als toetje een flinke belastingaanslag. Ander voorbeeld: de afvalinzameling in Amsterdam is lousy geregeld. Er staan geen

plasticbakken in mijn buurt en naar een papierbak is het even zoeken. En voor de inzameling van apparaten zou ik het echt niet weten... Ik snap het wel, Amsterdam heeft een enorme AVI gebouwd die wél vol moet. Als iemand hoogcalorische fracties apart gaat inzamelen, helpt dat niet om de verbranding rendabel te krijgen. Eeuwig zonde van alle energie en van de mogelijkheden die ontstaan als je afval als grondstof beschouwd. Logisch dat er dan initiatieven ontstaan om die afvalstromen wél apart te houden en het weer terug te voeren in de kringloop.

De overheid laat het dus af en toe behoorlijk lopen en laat haar beleid afhangen van belangen die niet per se duurzaam zijn. Hoewel... dé overheid? Dat zijn we natuurlijk zelf. Dat is het aardige van democratie, dat je er bij het mopperen uiteindelijk achter komt dat je er zelf aan meewerkt dat de overheid zo langzaam is. Want we zijn dan wel een mondige burger met een duurzaam hart, als we moeten kiezen is duurzaamheid niet altijd richtingaanwijzer nummer één.

Dáár valt binnenkort wat aan te doen. Laat uw stem bepalen door wat logisch is voor duurzaamheid. Dan helpen we het toeval een handje richting duurzamer beleid. En kunnen we daarnaast onze eigen energie kwijt in bruisende initiatieven. Want het is ook gewoon heel erg leuk om lokaal actief te zijn!

* Uitspraak van Cruijff, onlangs gebruikt door Winsemius als titel van een boekje over leiderschap.

Koploper af

Lichtjes voorovergebogen zit ik op de fiets. Rustig trappen, de Zwitserse berghelling die ik beklim is niet erg steil, al moet ik er wel wat voor doen. Plots zoeft er een overduidelijke zeventiger langs mij heen... Hé, sorry? Maar meteen zie ik het: een elektrische fiets! En dan niet zo'n degelijk model waar mijn moeder op rondrijdt, maar een mountainbikeachtige uitvoering in strak matzwart. Ja, zo kan ik het ook... Qua elektrische fietsen lopen ze overduidelijk op ons voor die Zwitsers. Ik kan het echt niet helpen, ook tijdens de vakantie ben ik behept met mijn milieu-achtergrond. Hoe scheiden ze hier het afval? Welke bio-producten liggen er in de winkel? Hoe werkt de infrastructuur en hoe betalen ze dat? Is het water schoon? Is dat nou een kerncentrale of niet? In gesprekken met mensen komt het onderwerp eveneens terug.

En dan blijkt maar weer in de praktijk wat we al wisten: Nederland is al lang geen koploper meer op milieugebied. In Zwitserland is biologische landbouw zo te zien bijna de standaard, het OV faciliteert de fiets 100 keer beter dan onze NS. In Zwitserland en Italië liggen op veel daken zonnepanelen. En de Italianen scheiden hun afval meer dan bij ons in Amsterdam. Al slingert er ook veel afval in de berm helaas. Maar qua natuur doen ze het weer goed; steeds meer beschermde gebieden en veel aandacht voor het recreatieve gebruik ervan. Fietsroutes ontsluiten zelfs een grote stad als Milaan.

Gaan we het na de verkiezingen met ons nieuwe kabinet anders doen? Al is milieu of klimaat misschien niet het 'buzzword' van dit moment, er wordt wel aan alle kanten gesproken over 'groene groei' als oplossing voor de economische crisis. Hoe die groei eruit ziet, daar verschillen de meningen over. Maar dat je niet door kunt gaan op de huidige weg is een breed gedeeld gegeven.

Veel VVM-ers zijn in hun werk of in hun woonomgeving bezig met de vraag hoe groene groei eruit moet zien. Werken we toe naar de economie van het zelf doen, zoals de vele initiatieven op energiegebied laten zien? Of zijn we juist meer gebaat bij het vergroenen van de belastingen zodat vervuilende activiteiten zichzelf uit de markt prijzen? Zijn subsidies nu wel of niet effectief en wat is het effect op innovatie? Aan ieder model, concept of oplossing zit wel weer een schaduwzijde. Zoals je nu ziet met de subsidie op zonnepanelen. Oké, ik had het ook liever anders gezien. Maar het is tenminste iets.

Laten we dus oppassen voor het gevaar dat ieder model of oplossing weer wordt afgeserveerd omdat het altijd beter kan. Want alleen dán kan de politiek niet om de aangeleverde oplossingen heen. En kan Nederland zich over een tijdje wellicht weer vertonen op het Europese milieutoneel met een aansprekende prestaties en projecten die inspireren. Zodat Zwitserse en Italiaanse toeristen eens op óns jaloers zijn!

Groen kennisland

'Een prinses die in de Amsterdamse grachten zwemt, laat zien dat de kwaliteit van onze directe leefomgeving de afgelopen decennia aanzienlijk is verbeterd. Het rijksbeleid voor milieu, natuur en ruimte is succesvol geweest'. Aldus kopte kort geleden de vrolijke aanhef van een persbericht waarin het PBL haar Balans van de Leefomgeving introduceerde. Helaas kan ik dit 'prinsesselijk bewijs' niet uit eigen beleving bevestigen. Ik moest onlangs een zomerse duik in het IJsselmeer bekopen met een huid vol flink jeukende bultjes.

Maar dat terzijde. Het gaat met ons milieu de goede kant op als je kijkt naar de feiten en cijfers. En in dit tijdperk van fact-checking (#factcheck) gaat het daar toch om? Ben dus benieuwd of het Rijksbeleid dat de komende tijd gaat voortzetten. Nu we weten dat er een formatie loopt met twee grote spelers, ben ik eens teruggedoken in de uitgebreide analyse die het CBS en het PBL maakten van de verkiezingsprogramma's.

Qua begrotingssaldo en overheidstekort lopen de staafdiagrammen tussen VVD en PvdA nog gelijk op. En de werkloosheidsvoorspelling voor 2017 ligt ook nog aardig dicht bij elkaar. Maar daarna wordt het lastiger. De structurele werkgelegenheid loopt dan aardig uiteen. Koopkracht, marktwerking in de zorg, woningmarkt geven nog grotere verschillen omhoog en omlaag. Aan het eind van de analyse zitten 'onze' onderwerpen. Het aandeel hernieuwbare energie is bij de PvdA bijna twee keer zo hoog als bij de VVD,

al geldt dat ook voor de kosten... Waar de biodiversiteit bij de VVD hard daalt, stijgt deze nog bij de PvdA, tegen relatief weinig extra kosten. Wat gaat dat nou worden als je het bij elkaar veegt? De sleutel zit voor mijn gevoel in hetzelfde vlak als waar ook de problemen zijn begonnen - in de economie. Al jaren hameren mensen die verder kijken dan vandaag op de noodzaak van het vergroenen van de economie. Middels fiscale regelingen, het opheffen van tegendraads werkende subsidies c.q. investeringen en het stimuleren van duurzame bedrijvigheid die onze sterktes benut, als klein kennisland aan zee.

Gelukkig is er - naast al dat gehamer op de opiniepagina's - ook wat gedaan. Vele ondernemers en andere durvers zijn gewoon zelf aan de slag gegaan. Lees hun verhalen in dit themanummer en laat je inspireren om zelf in die richting mee te denken en te werken. En als laatste ter geruststelling; na een paar dagen verdwenen mijn bultjes als vanzelf. Ik denk dat de onderhandelaars iets langer nodig hebben om hun verschillen te overbruggen...

Fris uit de kraan

„Jagh!”, sputterde ik en spuugde het water weer uit. Dát was vies! Ik logeerde als kind bij mijn tante in Rotterdam. Helemaal leuk, maar tanden poetsen was niet te doen, zó vies vond ik het water... Maar wat wil je, ik woonde toen op de Veluwe. Een echte jeugdherinnering, want inmiddels behoort het Nederlandse water, ook het Rotterdamse, tot het beste ter wereld. Zó goed zelfs, dat ze het in Bunnik in een fles stoppen en het voor het honderdvoudige verkopen. De burens van de fabriek drinken het gewoon uit de kraan. Bijna gratis! Dus je kunt het in Nederland wel over waterbesparing hebben, maar het wordt nooit een politiek of maatschappelijk issue zolang het bijna niks kost. Zeker als het ook nog eens lekker wegstroomt via een perfect rioleringsstelsel dat alle potentiële probleempjes eruit zuivert.

Oké, we mopperen wel graag over water als we te weinig of teveel hebben, maar dat speelt zich meestal buiten ons huishouden af. Ondanks een rijkscampagne ‘Nederland leeft met het water’ (ja, dus...?) is het totaal geen onderwerp van welke maatschappelijke aard dan ook. Slechts een groep specialisten – waterstaters en dijkgraven – houdt zich ermee bezig. En die worden een heel klein beetje maatschappelijk begeleid door de middeleeuwse bestuursvorm waterschap. Waarvoor zich nauwelijks kandidaten melden en stemmers het zelfs massaal af laten weten. Dus laat ik maar eens een steen in de vijver gooien: afschaffen die waterschappen en samenvoegen met

provincies. Dan hebben waterbeleid, natuurbeleid en ruimtelijke ordening tenminste een gemeenschappelijke sturing. En is er de mogelijkheid dat media en publiek nog iets van een discussie oppikken.

Ik weet dat ik nu veel boze reacties krijg. Om de een of andere reden schijnt het enorm belangrijk te zijn dat waterschappen apart blijven. 'Gewone bestuurders' zoals gedeputeerden zullen water laten verzui-
pen tussen andere ruimtelijke belangen. Zegt men. Terwijl me dat nou juist dé reden lijkt om het wel te doen. Integreren van waterberging en natuur, van waterlopen en stedenbouw etc. Als er iemand last krijgt van natte voeten, dan is het provinciale bestuur gauw gevonden!

Snooze-functie

Mijn eerste kosten-batenanalyse van de dag maak ik al vroeg in de ochtend. Me nog eens omdraaien in mijn warme bed baat mij zeer.

Het kost me echter wel tijd en dat kan dus ten koste gaan van een rustig ontbijt, want de trein wacht niet tot ik uitgesnoozed ben. Het afwegen van deze kost en baat duurt altijd enige minuten, maar ik sta zodanig op tijd naast mijn bed dat ik toch nog in redelijk tempo mijn thee kan drinken. Tot zover de eenvoudigste KBA, want er is slechts één belanghebbende en – bij welke keuze dan ook – geen benadeelde partij.

Hoe anders is dat bij de afwegingen die in veel ruimtelijke en milieuprocessen moeten worden gemaakt, zeker als daar nog eens de factor ‘maatschappij’ bij betrokken wordt. Want wie is die maatschappij? In mijn individuele geval is dat alleen vriend, die een gestreste of relaxte geliefde de deur uit ziet rennen dan wel wandelen. Maar bij een maatschappelijke analyse is die reikwijdte vele malen groter en zijn kosten en baten slecht toedeelbaar. Individuele baten of kosten zijn nog te berekenen: een investeerder of bedrijf wil iets doen of een overheid wil een weg aanleggen, men heeft een idee wat het kost en vaak een verhaal over wat het oplevert.

Er zijn echter vrijwel altijd partijen die zonder in geld uit te drukken waarden meedoen. Soms aan de onderhandelingstafel, maar soms ook ver daarbuiten. Ik denk dan als eerste aan natuur en als tweede aan de menselijke gezondheid. Waarom die als tweede?

Omdat veel gezondheidsrisico's nog wel in maatschappelijke kosten zijn uit te drukken, maar nooit in individuele kosten. Maar dan de natuur, hoe druk je die in kosten en baten uit? Wat is het leven van een vlinder waard? Of het genot van een dribbelende drieteen in de branding? Welke waarde heeft een landschap? Hoeveel hardlopers moeten ergens rondjes lopen om een gebied tot recreatiegebied te bestempelen? En dus tot een economisch waardebare eenheid?

Ik kom er niet uit. En vele geleerden en rekenaars ook niet. Wat niet betekent dat je het niet moet willen proberen. Want het is wel degelijk nuttig om inzichtelijk te maken welke waarden de moeite van het beschermen waard zijn zonder dat ze tot getallen te abstraheren zijn. Of welke baten schromelijk overdreven worden, omdat mensen graag geloven dat in de toekomst alles mooier, groter en beter wordt.

Elke politieke afweging kent die twee kanten; de cijfers en de keuzes. Geen enkele methodiek ontslaat ons van de verplichting om te blijven nadenken. Om keuzes te maken op ethische, morele of principiële gronden en die ook vanuit die optiek te verdedigen. Daar wordt ieder besluit beter van.

Nou, daar ga ik morgenochtend tijdens mijn snooze-minuten eens over nadenken. Zul je zien dat ik dan net de trein mis....

2013

Palet aan wegen

“VVM? Ah nee joh, da’s alleen voor mannen die technisch bezig zijn.” De reactie van een leuke enthousiaste vrouw die ik onlangs ontmoette. Het bleek dat ze jarenlang lid geweest was, maar afgehaakt had. Ze richtte zich nu veel meer op processen, de meer ‘zachte kant’ volgens haar. Daar paste de VVM niet meer bij. Kijk, dan pak ik even door en vertel haar graag meer over de huidige VVM. Want ons netwerk en de activiteiten daarin zijn inmiddels zo ongelooflijk breed geworden! Kijk maar naar de inhoud van dit nummer, van lokale initiatieven tot de Europese elektriciteitsmarkt en van duurzaam beleggen tot de mogelijkheden van olivijn. Maakt dat brede ons nog tot een herkenbaar geheel? Ik denk het wel. Ik weet het eigenlijk zeker. Want juist de zorg om een duurzame toekomst integreert al ons werk. Hoe zal de wereld er over een aantal jaren uitzien? In welk land leven we dan? Welke natuur boeit ons? Hoe vervoeren we ons? Allemaal vragen die zowel nieuwsgierige spanning oproepen als zorgelijke gedachten.

Toen ik begon aan mijn studie milieukunde overheerste dat laatste. Ik zag om me heen dat onverschilligheid hoogtij vierde en dat er aan mijn geliefde Waddengebied van alle kanten werd geknabbeld. Er moest iets gebeuren en wel nú. U begrijpt dat ik op milieurecht afstudeerde, het leek me wel zo praktisch zaken gewoon te verbieden. Inmiddels werk ik bij een voorlichtingsorganisatie, die mensen juist probeert

op een positieve manier aan te spreken. En mijn club is niet de enige die dat doet. Om me heen zie ik allerlei organisaties en bedrijven, van heel groot tot kleine start-ups, bezig met het ontwikkelen van duurzame initiatieven.

Trendvoorspellers schrijven dat met name jongeren steeds meer kiezen voor een leven met minder luxe: 'kopen' en 'hebben' maken plaats voor 'lenen' en 'delen'. Dat lees ik graag. Dan ontpopt zich bij mij meer die nieuwsgierige spanning. Zal zo'n trend echt zijn en doorzetten? Gaan we allemaal meedoen? Ik hoop het maar! Maar heb ik een somberder - of realistischer - bui, dan geloof ik toch meer in strakke regelgeving die erop toeziet dat we de planeet leefbaar houden. Voor mens, dier en plant.

Kortom: ik hou zowel van spannende initiatieven als van duidelijke kaders. En daarom voel ik me zo thuis in de VVM. Want de sectie Milieurecht helpt bij het formuleren van duidelijkheid, terwijl een Nationale Milieudag me weer inspireert in de zoektocht naar hoe dan wél. Dat was precies wat ik ons oud-lid heb meegegeven. Er zijn ongelooflijk veel verschillende wegen naar een duurzame toekomst. En bij de VVM kun je ze allemaal verkennen. Ik denk dat ik onlangs weer een nieuw lid geworven heb....

Op glad ijs

Laat ik er maar meteen mee voor de dag komen. Ik neem risico's. Onverantwoorde risico's zelfs volgens sommigen. Al bij de eerste koude nachten raak ik bovenmatig geïnteresseerd in het weerbericht en na een paar dagen ben ik niet meer te houden: 'als het kan dan moet het'. Voorzien van priem om mijn hals, touw op mijn rug, droge kleren, hete thee, wat pleisters en een aluminiumfolie dekentje in de rugzak stap ik met een groepje gelijkgestemden het ijs op. Het golft weleens, er haalt weleens iemand een natte poot of pak, maar we komen altijd heelhuids en gezamenlijk thuis. Fris, opgeladen, moe, bezweet, verwonderd, tevreden.

Niet alle mensen om mij heen begrijpen dit: 't is toch een onverantwoord risico, wat als je er door zakt?' 'Eh, dan krabbel ik er weer uit, doe droge kleren aan en schaats weer verder'. 'Ik zou het niet durven, mij teveel risico hoor'. De risico-beleving verschilt dus enorm. Wat de één totaal onverantwoord vindt, is voor de ander een acceptabel risico. In milieudiscussies is dat niet anders. Waar de één kans van 1 op 1000 veel te groot vindt, denkt de ander dat er dus 999 mensen zijn die nergens last van gaan hebben. En wie loopt het risico? Zijn dat jonge kinderen in een school naast de snelweg of betreft het Huize Avondrood waar toch iedereen doof is voor verkeerslawaaï?

We leven in een druk land. De gemiddelde Nederlander loopt meer risico om onder een auto te komen dan

onder het ijs te schieten. En toch begeven miljoenen mensen zich elke dag op straat en slechts een paar honderd op glad ijs. Het gaat dus altijd om risicobeleving. Om afweging van kosten en baten. Om de vraag of je een risico met open ogen aan wilt gaan. Om dat te kunnen, moet je wel geïnformeerd zijn. Hoe groot zijn de risico's? Wat is de impact? Ontploft er een complete woonwijk of stroomt de hele rivier vol gif? En dat geïnformeerd zijn is nog niet altijd makkelijk. Informatie moet toegankelijk gepresenteerd worden. Zonder versluierende begrippen of onbegrijpelijke getallen. Transparant en vatbaar voor discussie.

Vervolgens is het een kwestie van afwegingen maken. Welke veiligheids- en voorzorgsmaatregelen zijn er genomen en worden die ook gecontroleerd? Is het rampenplan up-to-date en wordt het weleens getest? Is er controle op alle afspraken en wordt er echt ingegrepen als die worden verzaakt? In ons gedoogklimaat is dat laatste nog weleens een punt. Daardoor blijven situaties bestaan die een onnodig risico vormen. Waarover burgers of politiek niet geïnformeerd zijn. Dát vind ik maatschappelijk onacceptabel. Dan is er écht sprake van een onverantwoord risico. En dat hoeft je niet te nemen.

Column Vera Dalm

Groene Lintjes, Nationale Innovatie en Duurzaamheidsprijs Wonen, MVO-manager van het jaar... duurzame initiatieven en mensen die daar een voortrekkersrol in spelen staan steeds vaker in de schijnwerpers. En dat is hard nodig ook. Hoe mainstream duurzaamheid inmiddels mag zijn, aandacht is nodig om op te schalen, 'massa te krijgen' zoals dat heet. Want te veel initiatieven zijn nog klein, te veel personen nog onbekend.

Onlangs mocht ik jurylid zijn bij de NRC-verkiezing 'Groene ondernemer van het Jaar'. Veel aanmeldingen van individuen met 'een uitvinding' om de wereld te verbeteren. Maar of de vinding de potentie heeft om daadwerkelijk uit te groeien tot een levensvatbare onderneming is natuurlijk nog maar de vraag. Tussen het bedenken van een product of dienst en het komen tot een florerend bedrijf zit een heel gat. Veel mensen weten dat niet te overbruggen. Vandaar die jury. Vier initiatieven haalden uiteindelijk de finale tijdens een avond in de Amsterdamse stadschouwburg. Een energie-ontzorgers, een algenkweker, een ontwikkelingsproject 2.0 en een marktplaatsconcept.

Alle projecten waren op een verschillende manier interessant. De algenkweker laat zien dat er veel meer biomassa van een hectare te halen is op grond die voor andere landbouwgewassen lastig is, zoals zilte gebieden. Het energieconcept legt zonnepanelen op

daken en garandeert de eigenaar van het dak tien jaar lang een vaste energieprijs: handig voor mensen die het zelf aanschaffen van die panelen maar een lastige zaak vinden. Het ontwikkelingsproject stuurt Nederlandse managers naar India om daar bedrijven te helpen bij het opzetten van een efficiëntere productie en de marketing. Verbluffend resultaat is dat ze daadwerkelijk al tienduizenden banen hadden gecreëerd! Met de nadruk op banen voor vrouwen, in India echt heel noodzakelijk. U begrijpt dat dit project mijn hart raakte, maar is het ook duurzaam ondernemerschap? De Nederlandse managers die het advieswerk doen, worden niet betaald door de Indiase bedrijven... Zo blijft het ontwikkelingssamenwerking, al is het op een vernieuwende manier.

De keus viel uiteindelijk op de marktplaats voor materialen en diensten voor bedrijven: 'floop2.com'. Een heel simpel concept: ieder bedrijf heeft spullen die een deel van de tijd niets staan te doen. Denk maar eens aan de vorkheftruck die alleen op maandagochtend de vrachtwagen lost. Een bedrijf in de buurt heeft misschien alleen op woensdag een heftruck nodig. Via het inschrijfsysteem worden die bedrijven gekoppeld en... deal! Diensten kunnen eveneens uitgeruild worden, bijvoorbeeld de inzet van een boekhouder voor meerdere bedrijven. Het leukste voorbeeld vind ik de koppeling van een dierenasiel aan een bedrijventerrein. De herders en terriërs krijgen zo hun uitloop en zijn ook nog eens 'in functie'! Het meest duurzaam aan het initiatief vind ik echter de andere economische insteek. Het concept 'delen' is al heel bekend bij particuliere initiatieven, maar wordt nog weinig in het bedrijfsleven toegepast. Toch zijn ook daar genoeg spullen niet elke dag nodig.

En wie weet, ontstaan uit de onderlinge contacten van de deelnemende bedrijven wel weer mooie initiatieven.

Dé reden dat ik deze informatie met u deel, is het gegeven dat in de nieuwe economie delen leidt tot vermenigvuldigen. Eén zwaluw maakt immers nog geen zomer maar meerdere beslist wel. Al betwijfel ik of mijn oude economieleraar dit als een goed antwoord gerekend zou hebben...

Zucht

Het klinkt allemaal zo goed: uit het stopcontact komt groene stroom, de auto rijdt op groen gas en uw groente is verpakt in bioplastic. Voilà, hier is de biobased economy.

Maar helaas: Ceci n'est pas une pipe. U kent het schilderij wel. Je denkt te weten wat het is, staat eronder dat het niet zo is. Zo is het ook met het oplossen van sommige milieuproblemen. Denk je het milieu te redden met je goede gedrag, blijken er toch weer zoveel haken en ogen aan te zitten dat het goede gedrag niet zo goed is als je denkt. Daarom snap ik dat sommige mensen afhaken in milieudiscussies.

Neem biomassa. Ooit zagen we afval als probleem. Organische reststromen, wat zouden we daar eens mee kunnen doen? Mh, misschien is dat iets om energie mee op te wekken?

Vergisten en er groen gas van maken? Plastics misschien, of anders stroom? En dat noemen we dan groen, er is tenslotte geen fossiele brandstof mee gemoeid. Iedereen blij.

Klein detail: biomassa 'ontstaat' op grond die ook gebruikt kan worden voor landbouw. Ontstaat er dan geen valse concurrentie tussen energie en voedsel? Ai, soms wel. In Mexico was er al sprake van een 'tortilla-oorlog'. Maïs werd gebruikt om ethanol (biobrandstof) te produceren met als gevolg dat de maïsprijzen stegen en arme Mexicanen honger

leden. Nu is er een wet aangenomen die het verbiedt maïs te gebruiken voor ethanol als er een tekort is aan dit gewas.

Om dergelijke problemen te voorkomen werd in Nederland een aantal jaar geleden nagedacht over de criteria voor duurzame biomassa. In braaf polderoverleg werd gekomen tot een onderscheid tussen eerste en tweede generatie biomassa, met duidelijke criteria over wat duurzaam was en wat niet.

Dus ik dacht: biomassa is oké. Maar wat blijkt? Er wordt bij de opwekking van 'groene' stroom maar ten dele goede biomassa gebruikt. En het PBL rekende voor dat als er hout gekapt wordt, het nog maar de vraag is of een nieuwe boom net zoveel CO₂ uit de lucht gaat halen als bij de verbranding van de oude boom is vrijgekomen. Zucht, het is altijd weer anders dan je denkt, om moedeloos van te worden...

Vanavond maar eens deze Milieu lezen in de hoop dat er toch enige helderheid te krijgen is over biomassa en de mooie rol die een 'biobased economy' kan spelen in het weggkomen van de fossiele brandstoffen. Want dat willen we natuurlijk allemaal!

Kantelpunten

Heeft u weleens een stoel laten omvallen? Heel langzaam?

Hoogleraar Marten Scheffer liet onlangs een volle zaal zien dat als je een stoel maar een klein en rustig duwtje geeft, hij weer gewoon op zijn vier poten terugkeert. Maar breng je de stoel net even wat verder uit balans, dan valt ie om. Het kan het gewicht van een vlieg zijn wat dat kantelpunt veroorzaakt. Om de stoel dan weer in de uitgangspositie terug te krijgen, moet je veel meer moeite doen. Het is een metafoor, maar het illustreert wel goed de essentie van kantelpunten en kritische transitities.

Ehh... sinds wanneer hou ik me bezig met vallende stoelen? Sinds ik met nog vierhonderd andere mensen op het duurzaamheidsfestival Springtij was, met als centrale thema Tipping points, kantelpunten. Die kunnen negatief en positief zijn.

Biologen zijn er meestal niet zo blij mee. Zij kennen kantelpunten waar een helder meer opeens kan omslaan naar een troebel water. Een heel ecosysteem dat plotseling verandert. En klimaatwetenschappers zijn ronduit negatief over tipping points. Systemen hebben veel veerkracht en herstellen zich keer op keer. Maar dat herstellen gaat uiteindelijk steeds langzamer. Dan komt er een kritiek punt waarop veranderingen niet meer ongedaan kunnen worden gemaakt; onomkeerbare klimaatveranderingen treden op. En dan ga je nat.

Toch worden er ook mensen vrolijk van een tipping point. Denk aan sociale processen die ertoe leiden dat iets van een niche opeens mainstream wordt. Neem slow food. Dit was eerst iets voor een select groepje culi's, nu superhip. Of denk aan een kleine systeeminterventie als een microkrediet aan een arm gezin. Misschien kunnen ze met dat kleine duwtje net aan het werk komen en uit de armoedeval raken.

Vraag voor mij is dan ook: hoe stimuleren we tipping points? Ik ben bijvoorbeeld op zoek naar het omslagpunt waarop duurzaamheid normaal wordt. Dat we niet meer hoeven te kiezen tussen 'biologisch' of 'gangbaar', maar dat biologisch gangbaar is. Dat bedrijven niet 'aan MVO doen', maar dat het vanzelfsprekend is dat ze in hun jaarverslag aangeven welke bijdrage het bedrijf geleverd heeft op ecologisch, economisch en sociaal gebied. Dat ik niet meer raar aangekeken word omdat ik geen auto heb, maar dat mensen zonder OV-kaart een beetje zielig zijn. 'Rij jij nog zelf?'

Dergelijke omslagpunten veroorzaken kan niemand alleen. Daarom ben ik zo blij dat ik ons netwerk heb. Er zijn dit najaar genoeg bijeenkomsten met een zaal vol stoelen. Om rustig op te gaan zitten en te luisteren naar de spreker. Of om stevig in debat te gaan. Ik vind het niet erg als u er dan eens eentje om laat vallen.

Urgentie

"We hebben écht geen tijd meer te verliezen!" Niet zomaar een uitroep van iemand die een trein wil halen, maar een diep doorleefd gevoel van één van de 'duurzame honderd'. We zaten met 'n mooi duurzaam gezelschap om tafel, zo'n denktank of diner pensant waar je weleens in terecht komt. Dit keer was het anders. We lieten het achterste van onze tong zien, wat beweegt je echt? Hoe urgent voel je eigenlijk de milieuproblematiek om je heen en waar geloof je in? De emoties kwamen voelbaar over tafel.

In mijn gezelschap waren mensen die vinden dat er snel gehandeld moet worden. Klimaatverandering gaat niet over de toekomst, het gaat over nu en is op vele plekken in de wereld al voelbaar. Anderen vonden dat je best kunt leven met een kleine verandering van het klimaat en dat we ons moeten richten in het bewerkstelligen van geleidelijke aanpassingen ons beleid. Dit ging zo door. De ene vond de afgesproken hoeveelheid duurzame energie in het SER-akkoord ver beneden peil, de ander vond het onrealistisch hoog. Toch komen we allemaal uit hetzelfde duurzame nest.

En dan ga ik maar weer eens bij mezelf te rade. Waarom werk ik als milieuprofessional en met welk urgentie-besef sta ik 's ochtends op? Laat ik eerlijk zijn, de ene dag meer dan de andere. Maar het groeit. Steeds vaker heb ik het gevoel dat we er niet komen

met kleine stappen. Er ontstaat een gat tussen alle goede bedoelingen en de politieke vertaling daarvan. Tussen de bereidwilligheid van mensen 'iets voor het milieu' te doen en de grote transitie die nodig zijn op weg naar een duurzame toekomst. Juist daarom merk ik bij mezelf een grotere urgentie. Er is steeds minder tijd om een duurzame toekomst te realiseren en elke stap in de verkeerde richting brengt ons nog verder van de oplossingen vandaan. We moeten alles op alles zetten om toekomstbestendig te worden.

En toch... Ik geloof ook in de kracht van mensen en van projecten die duurzaamheid dichterbij brengen en persoonlijk houden. Los van instanties, systemen en schaalsprongen. In 'klein is het nieuwe groot'. Een aantrekkelijk perspectief waar ik oprecht een goed gevoel van krijg. Al weet ik dat het kleine, langzame stappen zijn.

Hoe krijg ik deze twee bij elkaar? Hoe combineer ik de noodzaak van grote stappen met die menselijke maat? Dat antwoord heb ik nog niet. Ik heb het die avond aan mijn duurzame denktank-tafel ook niet gekregen. Maar ik heb er vertrouwen in dat het kan. Het moet ook wel. Want de tijd dringt.

Pastorale

Het Veluwse dorp waar ik ben opgegroeid had 'm al: de circulaire economie. Alleen noemden we het toen nog niet zo. Een paar voorbeelden: samen met een groep burens hadden mijn ouders een ladder en een kruiwagen. Bijzonder nuttige dingen, die je echter niet elke dag nodig hebt. Nu heet dat *spullenden.nl*, of nog iets sjiaker 'Peerby'. De bruidsjurk van mijn moeder werd mijn bruidsmisjesjurk en vervolgens weer de doopjurk van mijn nichtje. Nu heet dat 'vintage' en is het echt hip. Een boer uit de buurt haalde de schillen op en eens per jaar kochten mijn ouders een varken of koe in stukjes. Mijn moeder kookt nog steeds een pannetje soep extra voor de buurman. In Amsterdam heet het dan *thuis-afgehaald.nl*. En het repareren of opnieuw gebruiken van spullen? Mijn vader deed niet anders, al heette het toen nog geen hergebruik of recycling. Laat staan circulaire economie of waardecreatie.

Soms bekruipt me dus het gevoel dat we hele theorieën bedenken om gewoon te doen wat we altijd al deden. Tenminste, in de kleinere sociale eenheden zoals een dorp of wijk. De wereld is nu zo groot geworden, dat we dat dorpse wat zijn kwijtgeraakt. Er is nu een melancholie naar het kleine ontstaan. Vooral in de stad, waar de grotere verbanden dominant zijn en 'de buurt' of het buurtschap niet meer de maat der dingen is. Stap één naar een andere economie is dát dus weer opzoeken. Hoe meer je er voor open staat,

hoe meer blijkt aan wie jij een dienst kan bewijzen of wie jou kan helpen.

Hoeven we het dan niet meer te hebben over een circulaire economie? Natuurlijk wel. Ik ben er juist blij mee dat mensen eindelijk eens gaan nadenken of ze al die spullen echt nodig hebben, of ze zelf een auto moeten hebben of dat ze die ook kunnen delen. En als iets eenmaal afgedankt wordt, dat je eerst nadenkt of het gerepareerd kan worden of voor iemand anders nog bruikbaar is. Dat mensen bewuster met hun spullen omgaan is misschien wel een van de positieve kanten van de crisis. Grote winst is bovendien dat ook steeds meer bedrijven met en voor ons gaan nadenken hoe ze hun dure en schaarse grondstoffen weer van ons, de consument, terug kunnen krijgen. Volgende stap is spullen zo te maken dat ze ook reparabel of herbruikbaar zijn. Er is dus nog veel te bedenken en vooral te doen voor die circulaire economie. Ga ik morgen doen. Nu even de ladder halen bij de buurman om de dakgoot te ontstoppen.

2014

Levensstijl

Valt het u ook op? Het is echt congressentijd. Zo vierde ik de afgelopen weken de verjaardag van MVO Nederland mee en dompelde ik mij onder in CleanTech Tomorrow. Overall pitches, proposities, ambities, challenges. Duurzaamheid is een uitdagende inspiratie met marktkansen, een business opportunity zoals dat tegenwoordig heet. Mij bekruipt dan een licht onrustig gevoel. Ik ben er voor dat duurzaamheid wordt geframed als innovatie, als een nieuwe manier van werken. Maar gaan we er anders door consumeren? Worden we ook duurzamer in ons gedrag? Oftewel: zijn we bezig onze leefstijl een beetje duurzamer te maken of zijn we bezig een duurzame leefstijl te ontwikkelen? Essentiële vraag volgens mij. Want het staat hartstikke leuk hoor, zo'n knalrode elektrische Tesla voor de deur van het congres, maar duurzaam?

Laten we eerlijk zijn: eigenlijk willen we onze levensstijl gewoon behouden. Dus zoeken we naar manieren om die volhoudbaar te maken. Maar over een aantal jaren zijn er 9 miljard mensen op de wereld, waarvan 5 miljard in de middenklasse. Mensen zoals u en ik met alle luxe die we daarbij vinden horen. Hoe krijgen we dat duurzaam? Kan dat eigenlijk wel? En ligt juist in dit gegeven niet een enorme urgentie om onszelf een andere levensstijl te gaan aanleren? Een levensstijl zonder duurzaamheidsiconen als de elektrische auto? Want iedere vorm van individueel vervoer heeft snelwegen en parkeerplaatsen nodig. Een wezenlijk andere levensstijl zou betekenen dat niemand meer

een eigen auto heeft, maar gebruik maakt van fijnmazig OV. Waarbij het feit of dat OV een trein, tram, bus, deelauto is er niet toe doet. Als het maar een vorm van vervoer is waarbij je deelt. Het gaat erom dat je je kunt verplaatsen. Niet altijd en overal, maar wel genoeg om een sociaal en leuk leven te hebben.

Om die knop over de gehele linie om te zetten, zijn er voortrekkers nodig. Mensen die anderen kunnen overtuigen van de noodzaak om een duurzame levensstijl te gaan ontwikkelen. Die laten zien dat die manier van leven niet suf en sober is, maar reëel en relaxed. Gewoon omdat het hopeloos ouderwets is om nog zelf te rijden, een huis zonder zonnepanelen te hebben of aardbeien met Kerst te eten.

Ben ik nou een dromer? Of een zure consuminderaar? Ik herken me in geen van beiden. Wel zie ik de urgentie dat we echt iets anders moeten bedenken dan een elektrische auto en al die andere hippe gadgets. Daarom denk ik samen met u graag na over hoe zo'n duurzame levensstijl eruit kan zien. Prima om dat samen met de makers van alle innovatieve businessmodellen te doen. Als we dan maar ook samen de stap maken naar al diegenen die graag duurzaam willen leven zonder daarvoor een 'challenge' nodig te hebben.

Pure milieuwinst

Gedraagt u zich wel eens? Dat u denkt 'goh, wat gedraag ik mij toch!' Waarschijnlijk maar zeer zelden. Want het meeste gedrag dat we vertonen is onbewust. Dat is maar goed ook. Eerst overal over nadenken schiet immers niet op, neem alleen al een dagelijkse routine als fietsen (trapper omhoog, trapper omhoog, trapper omh...).

Dat gemak van routine is meteen de keerzijde. Veel van ons gedrag is zo automatisch en onbewust, dat het moeilijk te veranderen is. "Deur dicht! Hoe vaak moet ik dat nog zeggen...?" Toch willen we graag het gedrag van onszelf en van anderen veranderen, slechte gewoontes aanpassen en andere besluiten nemen. Ons bijvoorbeeld milieuvriendelijker gaan gedragen. De Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur pakte dit grote onderwerp bij de kop en presenteerde onlangs haar advies 'Doen en Laten, effectiever milieubeleid door mensenkennis'. Het gaat over de rol van de overheid bij gedragsverandering door consumenten.

De Raad gaat systematisch alle factoren die ons gedrag bepalen af. Als eerste natuurlijk onze bekwaaamheden en motieven. Oftewel, wat kunt u, waar wordt u door gedreven en wat vindt u belangrijk? Aandacht is er ook voor de omstandigheden. Terecht, want door de context te veranderen valt veel te beïnvloeden. Zo verlagen drempels op de weg uw snelheid en is de plek in het supermarktschap bepalend voor

de beste verkoop van een product. Of denk eens aan een vieze straat vol zwerfvuil of aan een straat die spic en span is. Waar gooien mensen het makkelijkst iets op straat? Juist ja.

De context bepaalt dus veel van ons gedrag. Het aardige is dat de overheid die context vaak kan beïnvloeden en veranderen.

De Raad pakt niet alleen de in- en externe gedragsfactoren op, maar analyseert ook onze overwegingen en motieven: de volle breedte van gedragsverandering met al het beleid en beleidsmaatregelen die erbij horen passeert de revue. Dat vind ik een enorm compliment waard. Want lange tijd was de overheid maar wát terughoudend op dit punt. Daardoor viel bij een beetje campagne al gauw het woord 'betutteling'. Onzin natuurlijk. Als je beleid wilt uitvoeren, mag je daarvoor van alles uit de kast halen: niet alleen wettelijke verboden en financiële prikkels, maar ook sociale beïnvloeding. Waarom zou de overheid me wel mogen vertellen wie de Bob is en niet dat energie besparen belangrijk is of dat voedsel verspillen makkelijk voorkomen kan worden? Zo lang dit maar transparant gebeurt.

Tussen opgedrongen marketing en gevraagde voorlichting ligt een breed communicatieterrein. Dit biedt een palet aan mogelijkheden om gericht in te zetten voor een effectiever milieubeleid. Ik vind het daarom fantastisch dat het nu weer mág: nadenken over hoe gedrag tot stand komt en het daadwerkelijk beïnvloeden. Dat is pure milieuwinst. En doe het dan meteen maar onbewust. Dan houden we ruimte in het hoofd over om aan nóg leukere zaken dan milieugedrag te denken.

Eten wat de pot schaft

“Kann man das essen?”, vroegen mijn Duitse excursiegasten, terwijl we op het wad liepen en zochten naar kreeftjes, garnalen, alikruiken en al het ander wat van de Waddenzee zo’n rijk natuurgebied maakt. Veel meer dan wij zijn onze oosterburen al gericht op eten uit de natuur. De excursie was bedoeld om te laten zien dat het wad de ‘kraamkamer van de Noordzee’ is. En er dus een heleboel te eten is voor al dat opgroeiend grut van vissen, vogels en zeehonden. Zij hadden echter ook veel interesse in de lamsoor, zeekraal, de kokkels en mossels. Inderdaad, prima te eten voor mensen!

Dit alles is geruime tijd geleden en van zilt of zoutwaterlandbouw had nog niemand gehoord. Voedselschaarste hier? Ik was er niet mee bezig. Ja, in Afrika hadden ze het zwaar. Maar wij niet.

Daar is echt iets in gekenterd. We zijn naarstig op zoek naar nieuwe mogelijkheden om onszelf van eten te voorzien. Want voor we het weten zijn we met negen miljard mensen. Waarvan ruim vijf miljard zoals u en ik, ook in Afrika en Azië. Oftewel: de middenklasse die genoeg geld heeft om goed te leven en dus goed wil leven. En dan moet er wel wat te eten zijn.

Het gaat dus enorm spannend worden of we onze landbouwmethoden zo kunnen verbeteren dat we onszelf kunnen voeden, ons klimaat niet belasten en onze biodiversiteit in stand kunnen houden. Puur intensiveren met kunstmest en bestrijdingsmiddelen

is dan niet de weg. Er zijn twee veranderingen waar we niet onderuit komen: ons voedingspatroon aanpassen en nieuwe manieren van voedsel produceren ontwikkelen.

Ons voedingspatroon aanpassen is heel simpel en dat weet u allang: minder of geen vlees, met de seizoenen mee-eten, geen eten weggooien en vooral niet teveel eten. Simple as that.

Het tweede, nieuwe voeding ontwikkelen, is ingewikkelder. Zoutwaterlandbouw of ziltresistente gewassen is een van die nieuwe manieren. Ongetwijfeld zitten daar ook wel weer haken en ogen aan. Zeker bij intensievere teelten zie ik alweer bestrijdingsmiddelen opdoemen die het zeemilieu gaan aantasten.

Dus moeten we ook overwegen om nieuwe producten te eten. Ik heb al eens een bitterbal van meelwormen voorbij zien komen. Was toen overigens heel blij om te kunnen zeggen dat ik vegetariër was, want de meelwormen staken er recht op uit... Dat kan vast beter, want ik denk wel dat daar een goede richting in zit. Dus insecten verwerkt in producten, algen die gekweekt kunnen worden om zo te eten of als veevoer. Zeesla, maar dan anders. In hybride producten, als Weedburger, of zo verstopt dat niemand het doorheeft, denk aan het 'vlees' van de vegetarische slager.

Zo zullen we steeds meer gaan experimenteren met wat wel en niet eetbaar is. Wat wel en niet past in een duurzaam voedingspatroon en waar we onszelf en die andere 8.999.999.999 mensen mee kunnen voeden. De vraag wordt straks helemaal niet meer of je iets kúnt eten, we moeten gewoon wel.

Van hippies naar hip

Denkt u bij het bekijken van oude jeugdfoto's ook weleens: 'wow, wat zag ik eruit'? Want met de kennis van nu is je trui te wijd, je haar te lang of te kort en die bril kan echt niet. Dat gevoel van een beetje glimlachen om jezelf overviel mij tijdens de bijeenkomst van de VVM Raad over 'Bestaat er nog gemeenschappelijke (maatschappelijke) bevlogenheid?' Waren we vroeger 'bozer' en nu zakelijker? Is de wereld er beter op geworden doordat 'we' zijn begonnen met de Club van Rome en actievoeren? In de zaal veel oude rotten die toen de hippies waren. Maar ook de allernieuwste generatie, hip en happening. Ikzelf zit daar ergens tussenin. Oud genoeg om nog gedemonstreerd te hebben tegen de kruisraketten, jong genoeg om politiek te bedrijven via Twitter en te denken in nieuwe businessmodellen.

Dat is meteen de grootste verandering. Waar eerst de milieubeweging een tegenbeweging was, is de duurzaamheidsbeweging van nu er een van transitiedenken en nieuwe bedrijfjes starten. Vereiste in de jaren zeventig je betrokkenheid bij 'het milieu' ook een zuurdesem-levensstijl, de huidige Jonge Duurzame 100 vliegt de hele wereld over. En was de chemiewinkel vroeger een actiegroep binnen de universiteit, nu is iedere vakgroep bezig met onderzoek ten dienste van het bedrijfsleven. Mij bekreep lichte melancholie. Ik behoor tot de eerste generatie milieukundigen. Een studie waarvan mijn moeder dacht dat ik opgeleid werd tot actievoerder en opgelucht ademhaalde

dat mijn eerste baan bij de Provincie Noord-Holland was. Haar dochter ambtenaar, dát kon ze aan de burens vertellen. Nu is ze ook trots als ik in de NRC een stukje schrijf over milieugedrag. Gelukkig maar.

Terug naar de vraag over bevlogenheid en of die bestaat. Al eerder heb ik op deze plek iets gezegd over het teveel aan businessmodellen en innovatietransities. Af en toe gewoon eens ouderwets lekker boos worden lucht dan wel op. Daar hebben we nu gelukkig Twitter en LinkedIn voor. Een andere vraag die langskwam was of ergens tégen zijn misschien wel makkelijker is dan ergens vóór zijn. Is dat zo? Neem het tekenen van een petitie tegen de aanleg van een vliegveld versus met clubleden overleggen over de aanschaf van zonnepanelen voor het sportgebouw: wat geeft u meer voldoening, waar wordt u vrolijker van? Maar vooral: wat is effectiever? De kans dat u het vliegveld tegenhoudt is meestal vrij klein, de kans dat de zonnepanelen lukken is vele malen groter.

Zo komt als vanzelf de regel 'impact = kans x effect' om de hoek kijken. Oftewel: met welke kansen bereiken we uiteindelijk een groter effect? Dan geloof ik toch vooral in de businessmodellen om duurzaamheid tot een normale factor in afwegingsprocessen te maken. Plus de urgentie om werk te maken van een schonere wereld duidelijker maken. Want de kans dat onze kinderen straks zonder energie zitten is dermate groot, dat we nu de maatregelen moeten nemen om het effect op hun leven zo klein mogelijk te laten zijn. Anders dwingen we hen opnieuw tot een hippie-leven.

Duurzaamheidsclaims

In mijn werk als directeur van voorlichtingsorganisatie Milieu Centraal ben ik gewend aan rustige zomermaanden. Wat vragen over ongedierte, zonnepanelen of typische zomer-onderwerpen zoals de barbecue. Nou, dit keer ontpopten zich complete mediaruzies over duurzaamheidsclaims, waarbij wij als deskundige betrokken werden.

Zoals u ongetwijfeld zelf al is opgevallen, staan er vele duurzaamheidslogo's op producten, zie het artikel 'Iedere week een keurmerk erbij' op pag. 20/21. Een flink aantal daarvan zijn bedoeld u het gevoel te geven dat u een 'oké'-product koopt. Bijvoorbeeld een groen blaadje dat verdacht veel op het Europese ecolabel lijkt op Hema-spullen. Of de tekst '100% natuurlijk' op een pak drinkyoghurt van Arla. Dit merk verkoopt ook biologische producten, maar de 100% natuurlijk-serie is dat niet! U volgt het nog?

Eén van de zomerakkefietjes was een ruzie tussen de Volkskrant-rubriek SPUL en Unilever. Het ging om de duurzaamheid van Cup-a-Soup met de tekst: 100% duurzaam geteelde tomaten. Geweldig! Op de verpakking echter geen keurmerk dat meer duidelijkheid kon geven over de claim. De desbetreffende redacteur ging dus op zoek en kreeg van Unilever haar Sustainable Living Programma en haar Agriculture Code. Voortvarend beleid en inhoudelijk een prima richting, maar het blijft wel 'slager keurt eigen vlees'. De Volkskrant-redacteur was dus negatief in haar

beoordeling. Unilever liet het er niet bij zitten en eiste rectificatie, want de teelt voldoet volgens het concern aan de hoogste wereldwijd erkende duurzame landbouwstandaarden. Waarmee ze dus haar eigen standaarden bedoelt en de cirkel rond is.

Wat te doen? Als consument kijk ik graag naar een duidelijk keurmerk, dan weet je wat je koopt. In dit geval wreekt zich dat Unilever zich niet aansluit bij bestaande keurmerken zoals het Milieukeur, dat zelfs toegesneden eisen kent voor de door Unilever gebruikte tomaten uit Zuid Europa. Ik snap dat een multinational het liefst één wereldwijd keurmerk heeft. Maar zolang dat er niet is, zouden ze moeten aansluiten bij bestaande - deels nationale - keurmerken. Dat maakt het voor de consument stukken inzichtelijker. Liever een paar echt bekende en betrouwbare keurmerken dan de huidige wildgroei.

Dit praktijkgeval maakt duidelijk dat er nog een kloof is tussen de vaak goed bedoelde duurzaamheidsprogramma's en de manier waarop die verantwoord worden. Want al zijn de inspanningen vaak te prijzen, in de vlugheid van het boodschappen doen kan ik als consument geen mvo-jaarverslagen gaan lezen, laat staan controleren. Velen van ons werken aan dit soort duurzaamheidsprogramma's, als beleidsmaker of technisch ontwikkelaar. Het zou me een lief ding waard zijn als u vanaf het begin meedenkt over de eenduidigheid en de communicatie naar buiten. Hoe ambitieus en 'eigen' uw programma ook, kijk tóch of u niet gebruik kan maken van bestaande, voor de consument herkenbare standaarden. Want dan versterken we met elkaar uiteindelijk de betrouwbaarheid van duurzaamheidsclaims. En daarmee

de bereidheid van mensen om bewezen duurzame producten te kopen, ook als ze iets duurder zijn.

Nieuwe energie

"Energie, energie, energie!", scandeerden de demonstranten tijdens de People Climate March, georganiseerd aan de voor- avond van nieuwe klimaatonderhandelingen in New York. Meestal scan-deert een demonstratie iets als 'meer loon', 'stop bezuinigingen' of gewoon 'actie, actie, actie'. Maar roepen om 'energie', dat hoor je niet vaak. Waren deze mensen erg moe en hadden ze een oppepper nodig of wilden ze meer stroom uit hun stopcontact? Geen van beide. Er werd gevraagd om actie van overheden en bedrijven om energie te besparen en te werken aan een meer duurzame energievoorziening.

Of een dergelijke demonstratie helpt? Wie weet. De drive tot verandering komt vaak van een gevoelde urgentie. En klimaatverandering voel je helaas niet zo, het blijft een toch wat abstract concept. Tuurlijk klaagt eenieder over slappe winters of te regenachtige zomers, maar na het opdweilen van een hoosbui gaan we weer over tot de orde van de dag.

Hoe creëren we dan toch verandering? Dat kan op vele manieren en ik denk dat we er als VVM al een paar in huis hebben. We hebben de feiten op een rij, door de vele wortels in wetenschap en onderzoeksinstituten. Die feiten brengen we naar buiten, middels dit fantastische blad dat u nu aan het lezen bent en door de vele bijeenkomsten en debatten die we organiseren. We hebben communicatiespecialisten die helpen met agenderen, informeren, publiceren. We hebben milieujuristen die feitelijke informatie omzetten in wetgeving. We hebben techneuten die werken aan

het vinden en implementeren van praktische oplossingen: technische vindingen waardoor bedrijven en huishoudens hun eigen energie opwekken of makkelijk energie kunnen besparen. Als milieuprofessionals hebben we eigenlijk alles ter beschikking om een geweldige slag te kunnen maken. En toch... het gaat niet hard genoeg. Elke keer weer moeten we concluderen dat de CO₂-uitstoot weer gestegen is of dat de besparingsdoelstellingen niet gehaald zijn.

Wordt u er weleens moedeloos van? Of denkt u dat het zo'n vaart niet loopt en onze tijd wel zal duren? Ik hoop van niet. Want u heeft de sleutel in handen: op uw werk, in uw huis, in uw buurt en in uw persoonlijke keuzes. Om met het makkelijkste beginnen: uw huis maximaal energiezuinig maken. Nog steeds is er in de Nederlandse huizen veel mogelijk. Al liggen er vrolijke zonnepanelen op uw dak, dat betekent nog niet dat uw vloer goed geïsoleerd is. Op uw werk heeft u wellicht een goede positie om met voorstellen voor energiebesparing te komen, nieuwe technieken te ontwikkelen of zich met uw organisatie in te zetten om klimaatdoelen te realiseren. En lukt dat niet op het werk, dan heeft u misschien wel de mogelijkheid om met de buurt iets te doen. De school van uw kinderen aan te pakken of een energiecoöperatie te beginnen. Moet u het echt helemaal alleen doen? Dan heeft u volop mogelijkheden in uw eigen gedrag. Kies voor fiets en OV in plaats van de auto, boek de vliegtreis naar Barcelona om naar een romantisch treinweekend Parijs, laat de ingevlogen basilicum uit Peru in de supermarkt staan en pluk uw bieslook uit eigen tuin. Met weinig moeite bereikt u al veel effect en daalt uw CO₂-uitstoot significant. En van dat goede gevoel krijgt u gegarandeerd weer nieuwe energie!

Hou het dichtbij

Als je het hebt over het milieu van de toekomst zeggen veel mensen: we gaan naar een circulaire economie. Ah, denk ik dan: hergebruik, gewoon beter inzamelen van afval, statiegeld enzo. Nee, 'afval bestaat niet', laten de circularen dan weten. Wat wij doen heet 'urban mining'. En statiegeld is te duur, roepen een paar bedrijven die altijd beweren heel MVO te zijn. We zijn dan al op een punt in het gesprek beland waar de meeste mensen er niets meer van begrijpen.

Kortom, nadenken over iets wat nog niet bestaat is erg lastig. Want je weet wat je hebt, maar hoe ziet iets eruit wat je niet kent? Probeer maar eens een kumquat te beschrijven. "Ja, het lijkt op een druif, het heeft de schil van een mandarijn, maar je kunt die dan wel weer eten en het smaakt een beetje als....". Zoiets is het ook met het nieuwe milieubeleid. Ieder heeft er een voorstelling van, maar om dat om te zetten in praktische beleving is nog best lastig. Wát moet er anders en hoe dan?

Ik zeg dit niet om flauw te doen, maar omdat een nieuw milieubeleid volgens mij steeds heel dichtbij de praktijk van alledag moet blijven. Anders verliezen we ons in academische disputen over transitie management en gaat het gros van de mensen gewoon door met wat ze altijd al deden: spullen kopen en weggooiën, energie kopen en opgebruiken, auto's kopen en er lekker veel mee rijden, eten kopen en vervolgens niet opeten. Temeer daar de overheid die korte

termijn erg stimuleert. Rutte's antwoord op de crisis was: koop meer. Hoezo investeren in een toekomst? Hoezo zuinig omgaan met energie en grondstoffen? We moesten de economie aanjagen door instant geluk te kopen.

‘Alles is te koop, het is gewoon een kwestie van betalen’, zong Youp al samen met Kinderen voor Kinderen. Alleen een schone en gelukkige toekomst kopen, dat is ons nog niet gelukt. Dat vergt namelijk een aanbetseling op een ongewis product. Dan liever het directe consumptiegenot, dan weet je wat je krijgt. Hoe doorbreek je met milieubeleid dat patroon?

Nu ben ik niet slimmer dan al die mensen die al over nieuw milieubeleid hebben nagedacht. Wel weet ik zeker dat het heel concreet moet zijn. Doe dit en laat dat. Investeer hierin en niet daarin. Ontwikkel beleid dat uitnodigt tot consistentie en wees zelf ook consistent in wat je zegt en wat je doet. Hou het dichtbij jezelf en denk niet ‘een ander lost het wel voor me op’.

Dus al die verbaasde CEO's na een Low Car Diet*: ga door met duurzaam reizen zonder dat er een campagnetintje aan moet zitten. En al die duurzaamheidsprofessionals die toch zo nodig een eigen auto moeten rijden, elke dag vlees eten en weekendjes naar New York gaan: laat dat. Net als ieder beter milieu begint ook een beter milieubeleid bij onszelf. Zo simpel kan het soms zijn.

* Tijdens het Low Car Diet 2014 hebben bedrijven gemiddeld 38% bespaard op hun mobiliteitskosten, 30% schoner gereisd en medewerkers 16% meer bewogen.

Toen en nu

Iedereen heeft altijd veel herinneringen aan z'n eerste baan. Waar je tegenaan liep, wat je verraste, wat je stom of juist gaaf vond. Anders dan nu, had de lichte milieuprofessionals van ruim 20 jaar terug vaak al voor het afstuderen een werkgever gevonden. Zoveel behoefte was er toen aan milieukundigen. Ook ik schreef mijn scriptie tijdens mijn eerste jaar als projectleider gescheiden inzameling gft bij de Provincie Noord-Holland. Ja, geloof het of niet, het inzamelen van simpel gft was 25 jaar geleden nieuw en baanbrekend. Zo spectaculair, dat in ons handboek voor gemeenten een aanbiedingsbrief kwam van de minister - de jonge en ambitieuze Nijpels. Voor de provincie mocht ik zelfs naar een conferentie in Italië om te vertellen over het 'collezione dei rifiuti', iets wat voor de Italianen geloof ik nog steeds een hoofdbreker is. Kortom; afval was in die tijd een groot issue.

Mijn studie milieukunde ging overigens vooral over bodemsanering en geluidhinder. Een aantal bodemvervuilingsschandalen had Nederland wakker geschud, dus er was behoefte aan mensen die dat konden opruimen. Het kon me niet echt boeien, opruimen is toch al nooit mijn sterkste kant geweest. Ook geluidhinder vond ik toen al geen milieuprobleem. Zet het uit en het is meteen afgelopen. Simpler bronbeleid bestaat niet. Dus ik studeerde af in - zoals dat toen heette - instrumentele vakken: milieurecht en massacommunicatie. Het leek me handiger om vervuilen te verbieden en tegelijkertijd

mensen te vertellen dat het anders moest. Zo zouden nieuwe milieuproblemen het best voorkomen kunnen worden. Ik denk dat nog steeds, maar de problemen zijn inmiddels wel wat groter en complexer. Het lijkt echt onwaarschijnlijk, maar in mijn studie was klimaatverandering geen groot issue. We hadden het voornamelijk over problemen dicht bij huis.

Hoe anders is het nu. De zoon van mijn beste vriendin studeert Future Planet Studies. Klinkt al meteen anders dan milieukunde en het is ook anders. Hij houdt zich vanaf dag één bezig met milieuvraagstukken op wereldschaal. Hier, daar, nu, straks; alles is met elkaar verbonden. Klimaatproblematiek was z'n eerste tentamen. Ik heb het ook gedaan en haalde het maar net. Een gastdocent gaf bij hem een lezing over verandering van het financiële systeem. Da's even anders dan bodemvervuiling opruimen. Al moest het grootste deel van de klas wel opzoeken wie dat was, ene meneer Wijffels... Z'n eerste baan heeft hij nu al: straatverkoper voor een groen stroombedrijf. Toen ik studeerde was alles met een commerciële inslag verdacht, nu is het superhip om een start-up te hebben.

Ondanks onze verschillen vinden hij en ik alle kennis die op ons af komt de moeite waard om op te zuigen. Of zijn arbeidsmarktperspectief even goed is als dat van mij? Ja, dat denk ik wel. Want de milieu-issues zijn urgenter en complexer dan ooit. Het werkperspectief is ook veel breder: waar mijn jaargenoten veelal bij de overheid terecht kwamen, is er nu een scala aan organisaties en bedrijven die zich met duurzaamheid bezig houden. Het zal even zoeken of doorbijten zijn, maar bedenk: the planet needs you!

2015

Kale boterham

'Wat wil je dan?!' Die vertwijfelde uitroep heeft u misschien wel eens tegen uw kind gemaakt. Geen kaas, pindakaas, hagelslag of jam, niets lust uw kind op de boterham. U boos, kind boos. Uit protest eet uw kind uiteindelijk een droge boterham. Hetzelfde gevoel overviel me onlangs bij een bijeenkomst over onze energie voor de toekomst. De emoties liepen daar hoog op. Van zo ongeveer iedereen.

Als eerste passeerde een lange lijst bezwaren tegen windmolens de revue. Ze waren lelijk, landschap-verstorend, ze maken geluid, de wieken vallen eraf (ja, dat werd gezegd!) en ze zijn ook nog eens duur. Dus ze mochten niet op het land en als ze dan in zee zouden komen op z'n minst héééél ver weg. Een andere groep keerde zich tegen kernenergie. Daar kan ik dan persoonlijk al weer iets meer inkomen, gezien de onopgeloste afvalberg en de risico's die we in deze samenleving toch al steeds meer lopen. En ondanks de hipheid van zonnepanelen was er toch ook iemand die ze erg lelijk en aanzichtbedervend vond.

'Wat wilt u dan?', zou ik - bijna emotioneel - willen vragen. Is een gas- of kolencentrale dan zo'n schoonheid dat je dat in je landschap wil hebben? Met van die gezellige hoogspanningsleidingen? En wel eens een kolenwinning gezien in het landschap of een mijnbouwgebied bezocht? Gas maakt ons afhankelijk van Poetin en de bijeenkomst vond helaas niet plaats in Groningen, want daar zijn ze er inmiddels achter

dat gaswinning ook zo z'n nadelen kent. Daar had een gascentrale ongetwijfeld ook de nodige emoties opgeroepen. Olie is tot slot in een beperkt gebied in de wereld vindbaar, waar ze ons nou niet bepaald heel gunstig gezind zijn. En voor al deze fossiele brandstoffen geldt dat ze een forse bijdrage leveren aan de klimaatverandering die we zéker niet willen.

Dus wat wil je dan? Het narrige kind kiest uiteindelijk voor een kale boterham. Maar dat zie ik ons als samenleving toch niet zo gauw doen: kiezen voor een leven zonder energie, zonder warmte of elektriciteit. Allemaal een zelfvoorzienend huis en fietsen naar het werk waar we dan zonder stroom in de kou zitten? Hm. We hebben energie nodig en het wordt tijd dat we daar eens verstandige keuzes in maken: overstijg uw nimby-emotie!

Windmolens passen op veel plekken prima in het landschap. Ze hebben bovendien het grote voordeel dat ze, mochten we een betere energievoorziening vinden, relatief gemakkelijk weer af te breken zijn. Dat laatste kan je van een kerncentrale niet zeggen. Zonnepanelen op het dak? Je went er maar aan, mensen zijn dakpannen ook mooi gaan vinden toen we van de rieten daken af wilden vanwege het brandgevaar. Verder is het besparen wat de klok slaat. En helaas een paar gascentrales houden, want die zijn als basislast onmisbaar. Met excuses aan de Groningers.... Zullen we aanvullend afspreken dat we vanaf nu als een gek onze duurzame energiedoelen gaan realiseren? Dan komt mijn emotie ook weer op z'n pootjes terecht....

Een wereldprobleem

"Ha de nieuwe Milieu!", hoor ik u denken. "Maar waar is die wikkel van gemaakt, waarom zit er een wikkel om en bij welk afval hoort 'ie eigenlijk?" Het is het soort huis- tuin- en keuken-probleempjes waar media die 'iets' aan milieu willen doen dol op zijn: moet je koffie drinken uit een mok of plastic bekertje en moet je boodschappen aanpakken in een plastic of papieren zak? Groter is de wereld blijkbaar niet.

Toch wilt u antwoord op uw vraag, kan ik me voorstellen. Ik erger me al jaren aan wikkels, omdat ik weet dat ze niet nodig zijn. De Spoor of het blad van Natuurmonumenten vallen netjes gesloten op mijn deurmat, met mijn adres keurig geprint op de achterkant. Niks aan de hand. Waarom komen andere bladen dan met zo'n wikkel aanzetten? En al helemaal: waarom een wikkel die niet bij papier, niet bij gft en niet bij plastic mag? Ja, ja, levensvragen.

Bij een tijdschrift is er keuze tussen wikkels van (gerecycled) papier, (gerecycled) plastic, composteerbare kunststof en biobased niet composteerbaar kunststof (bioPE). Meer dan een handvol dus. Het ene materiaal heeft als voordeel dat het van een relatief hernieuwbare grondstof komt, het andere kan weer makkelijk gerecycled worden. Duidelijk? Oh ja, een wikkel van lichter materiaal is natuurlijk altijd beter, want minder grondstoffen. En nu ik toch bezig ben: een papieren wikkel doe je vrijwel automatisch bij het oud papier en dat heeft ook zo zijn milieuvorde-

len. Aandachtpuntje bij het maken van een keuze is overigens ook dat composteerbaar plastic niet bij het plasticafval mag, daar is het te week voor. U bent er nog?

Daarom is de beste tip: geen wikkel. Gewoon niet. En u hoeft zelfs de Milieu niet meer op papier te lezen, want u hebt nu Joomag, onze elektronische publicatiewijze. Kunt u gewoon op uw tablet lezen, net als de krant, uw mail en die dikke rapporten die vroeger uw tas vulden. Ik ken mensen die nu hun wenkbrauwen fronsen: weet je wel wat al die datacentra aan stroom kosten? Ja, dat weet ik. Gigantisch veel. Bizar veel. Teveel om te bevatten.

Daarom zijn gewone milieuvraagjes zo leuk. Die van die boodschappentas. Of die koffiebeker. Daar kan je als mens tenminste wat mee. Wereldproblemen oplossen doen we morgen wel weer.

Je bent wat je eet

Waarin ben je nou eens helemaal eigen baas van jongs af aan? Je ouders konden je kleren aantrekken die zij wilden, naar bed sturen op hun tijdstip of bij teveel gekrijs verordonneren dat je boven moest blijven. Je had er als kind weinig tegenin te brengen. Maar als je de kaken stijf op elkaar hield, ging er echt geen hap in. Wat je eet raakt dus echt je eigenste ik. Een heerlijk onderwerp voor een themanummer Milieu of een congres. Waarbij iedere deelnemer zich opwerpt als deskundige. Met opvattingen, meningen, feiten en cijfers, maar even zoveel 'geloven'. Het kan niet op.

Een beetje logisch is dat wel. Want aan voeding en voedselproductie zitten veel kanten. Met de bekende trits van people, planet, profit red je het dus niet. Hoe zit het immers met gezondheid van voeding? Of met het dierenwelzijn, de beleving en de culturele aspecten? Een koe is tegelijk een bewoner van het weidelandschap, een melk- en vleesleverancier en een heilig dier. Krijg dat allemaal maar eens in een scenario, rekenmodel of LCA. Waar de een rekent vanuit het bestaande systeem, bekijkt de ander het juist vanuit wat wenselijk is. Gevolg zijn sterk uiteenlopende standpunten als 'intensieve veehouderij is nodig om alle mensen op de wereld vlees te laten eten' tot 'om alle monden op de wereld te voeden moeten we beginnen met minder vlees te eten'. Brei die twee werelden maar eens aan elkaar.

Maar welk scenario je ook hanteert, uiteindelijk ben jij degene die bepaalt wat er op je bord komt. Jij doet de boodschappen, jij gaat naar een restaurant. Dus moet je veel keuzes maar gewoon zelf maken. Geholpen door de informatie die daarvoor beschikbaar is, met alle tegenstrijdigheden op de koop toe. Neem jouw supermarkt die de seizoensgroenten in de aanbieding doet, maar tegelijkertijd producten verkoopt met onleesbare etiketten. Keurmerken helpen dan nauwelijks, want dat zijn er inmiddels zoveel dat maar weinig consumenten hier wijs uit worden. Wat ook niet helpt is het woud aan keurmerken - daar kan vrijwel niemand een touw aan vastknopen. Stimulerend is evenmin dat ongezond en onduurzaam door politiek gedraai nog steeds te goedkoop worden aangeboden.

Kortom, gezonde en eerlijke voeding is een kwestie van gezond verstand en eerlijk zijn tegen jezelf. Als je vindt dat boeren een goed loon moeten verdienen, betaal daar dan voor. Als je vindt dat biodiversiteit onder druk staat, weiger dan bespoten groenten. Als je genoeg hebt van het gesjoemel in de vleessector, koop dan geen kiloknaller. Eigen baas zijn over je voeding is dus vooral zelf kiezen. Als kind deed je je mond stijf dicht als iets je niet beviel. Misschien moet je 'm nu maar eens volop open doen.

Nooit meer stippen

Tijdens een recent debat over vlees vroeg de moderator wat het probleem nou was. Nou, er bleken mensen in loopgraven te zitten, dat kwam allemaal door de keten. Maar de oplossing lag voor het grijpen. Mensen moesten enkel over hun schaduw heen springen om alle kansen te pakken. Temeer daar er partijen waren die al stappen zetten naar de stip op de horizon. Bovendien waren er heel veel stippen op de horizon. En één ding was zeker: alleen door integraal te werken kon je er met elkaar uitkomen. Als alle partijen tenminste hun verantwoordelijkheid zouden nemen, want alleen dan zou je in co-creatie waarde toevoegen. Als je het breder zou oppakken in de keten, met arrangementen waar beleving in zat. Het product was immers in concept al ontwikkeld.

Bent u er nog? De zaal knikte niettemin instemmend en de moderator sloot af met: en hòe we dat gaan doen, gaan we nu bij de borrel bespreken. Ik netwerkte nog wat en kwam veel te laat thuis. De bus die mij naar het station bracht, arriveerde op het moment dat de trein vertrok. Iemand had de verantwoordelijkheid voor deze keten helaas niet genomen. Ik had dus genoeg tijd om in de wachtruimte van het station te overdenken wat de deelnemers aan dit debat morgen anders zouden gaan doen. Plus wat al die andere honderden deelnemers aan de tientallen debatten die elke week plaatsvinden mee naar huis nemen. Want het is natuurlijk prima om ideeën met elkaar uit te wisselen, maar meestal wil je als debatdeelnemer of

-organisator ook dat jouw debat iets doet. Daadwerkelijk tot oplossingen komt of nieuwe meningsvorming laat ontstaan. Maar dat blijkt in die vorm toch heel erg moeilijk te zijn.

Misschien dat er daarom ook zo weinig debatten over innovatie zijn. Want dat is iets wat je moet doen. In de praktijk. In kleine groepen. Door met een paar mensen bij elkaar te gaan zitten en gaan uitproberen of het werkt. Dat heet dan een start-up. En over hoe je die zou kunnen stimuleren zijn dan weer wél debatten. Bijvoorbeeld over of dat met geld, kennis of met allebei moet.

Ik vind het allemaal goed. Als we vooral blijven doen. En daarnaast in debatten niet bang zijn om concreet te worden. Zodat we kunnen praten over wat er echt toe doet: hoe komen we samen verder? En ik wil niemand, maar dan ook echt helemaal niemand ooit meer horen over stippen op de horizon. Oké, behalve Vincent van Gogh dan, het is tenslotte zijn jaar.

Europatalk

“Whatever has been the problem, it has been solved...”, zo vertaalde een tolk na enige minuten een heftige discussie tussen een paar Fransen. Ik zat in een Brusselse vergadering met een koptelefoon op m’n oor. Frans werd naar Engels vertaald en andersom. Tot de Fransen zó door elkaar heen begonnen te praten dat de tolk er echt niets meer van kon maken. Zijn onderdrukte lach was door de koptelefoon te horen.

Was het altijd maar zo simpel in Brussel dat een discussie in enkele minuten beslecht wordt. De werkelijkheid is dat de gesprekken eindeloos voortgaan, tot er weer eens iemand op de rem trapt en alles weer opnieuw begint. Ben ik daar rouwig om? Soms wel, maar ook heel vaak niet. Want er komt ook veel voortstuwend milieubeleid uit Brussel. Zo is de aanscherping van het energielabel, richtlijnen omtrent eco-design of andere richtlijnen over producten (denk aan auto's) te danken aan de langzame maar wel gestage Brusselse molens.

En wees eerlijk: dat is maar goed ook. Want hoe goed we het in Nederland ook doen, we blijven een druppel op de gloeiende plaat. En onze regering blonk de afgelopen jaren niet uit in milieu- of klimaatbeleid. Het mocht allemaal wel een onsje minder. Dus een beetje duwen vanuit Brussel kan geen kwaad. Om de Nederlandse regering te herinneren aan haar eigen ambitie moest er zelfs een rechter aan te pas komen.

Die wees even fijntjes op het belang van het behalen van de eigen doelstellingen...

Dus als straks Nederland de Europese voorzitterskamer in handen heeft, hoop ik dat die uitspraak z'n effect sorteert. Europa moet aan de bak, we zijn immers verantwoordelijk voor ruim 10% van de CO₂-uitstoot. Dat is een derde meer dan India, terwijl daar bijna twee keer zoveel mensen wonen.

'Parijs' zal de eerste proeve van bekwaamheid zijn. Bijvoorbeeld om daar afspraken te maken over de veel te goedkope CO₂-rechten die nu in het emissiehandelssysteem (ETS) zitten. Zelfs bedrijven vragen om hogere prijzen, dus wat let onze overheden? Vol erin zou ik zeggen. Zodat we over een aantal jaren tegen onze (achter)kleinkinderen kunnen zeggen: "Ach ja, dat veranderende klimaat waar we begin 21ste eeuw bang voor waren: whatever has been the problem, it has been solved".

Oma heeft altijd gelijk

Mijn oma zat altijd vol met spreuken. Voor elke gelegenheid had zij wel een versje of gezegde. Zo kan ik nog steeds 'Jantje zag eens pruimen hangen' uit mijn hoofd. Inclusief de zeer moralistische boodschap die ik waarschijnlijk niet aan de huidige generatie kids kwijt zou kunnen. Tenzij ik het 'beluisteren door vader' vervang door een berichtje dat vader op Facebook voorbij zag komen...

Een andere spreuk van mijn oma blijft echter tijdloos: Een mens lijdt dikwijls nog 't meest, door 't lijden dat hij vreest, maar dat nooit op komt dagen... Ik denk daar altijd aan als het om risico's gaat. Veel van de dingen die wij dagelijks doen, dragen een risico in zich. De vraag is hoe je ermee omgaat. Vallen is het meeste voorkomende ongeluk in huis. Toch denk ik niet dat u zich daar vaak druk over maakt. Maar misschien heeft u zich bij het lezen van de ochtendkrant wel zorgen gemaakt over terrorisme. En bedacht u uiteindelijk dat de trefkans met een terrorist voor u buitengewoon klein is en bent u toch vrolijk de deur uit gegaan.

Dus over welke risico's maakt u zich echt zorgen en hoe terecht is dat? En vooral: hoe gaan we er als samenleving mee om? Het is voor veel handhavers, of dat nou agenten zijn of milieu-inspecteurs, altijd een hoofdpijnmoment. Als er niets gebeurt, zijn ze eigenlijk te duur en moet dat nou allemaal? Maar o wee als er wel wat gebeurt: hoe kon dat nou en was er dan wel voldoende gehandhaafd?

Soms wel, laat het voorbeeld van de brand bij Chemiepack in Moerdijk zien. De rechter veroordeelde de leiding van het bedrijf onder andere wegens een "schrikbarend gebrek aan bewustheid van de veiligheidsrisico's". Het gaat hier om een moment, letterlijk een 'big bang'. Dan zijn we meteen alert. Maar een risico waar we ons als samenleving nauwelijks van bewust zijn, is die van water- en luchtverontreiniging. Daar zitten stoffen in die als echte sluipmoordenaars elke dag onze gezondheid beïnvloeden. Om in de spreekwoorden te blijven: dan zijn we echt de kikker die in het langzaam warmer wordende water blijft zitten.

Waarom treden we dan niet handhavend op? Waarom mogen wegen in de stad nog steeds rood zijn door de hoeveelheid fijnstof? Waarom mag een tweetakt brommer nog steeds rondrijden, terwijl ie tig keer vervuilerder is dan een hele straat vol dieselbussen? Of waarom blijven we gewoon accepteren dat op een snelweg 130 gereden wordt, ondanks dat we weten dat de uitstoot exponentieel toeneemt bij alles harder dan 100? Ik zie de handhavers nog niet deze brommers of snelheidsliefhebbers van de weg halen met als reden 'schrikbarend gebrek aan bewustzijn van het risico'. Kennelijk weegt hier het reële gezondheidsrisico niet op tegen het vermeende rijplezier, want maar erg weinig mensen maken zich hier zorgen over. Laten we een goed gesprek voeren over welke risico's we als samenleving willens en wetens nemen en daar ook de consequenties uit trekken. En niet pas beginnen te jammeren als er echt iets misgaat. Mijn oma had gelijk: onderneem actie als dat ook nodig is en laat de rest aan het lot over.

NU!

Om deze column te schrijven, mag ik tevoren de inhoud van dit blad lezen: een 'sneak preview'. Meestal word ik daar vrolijk nieuwsgierig van. Dit keer klapte ik dicht. Wát moet je nog toevoegen aan alle artikelen over klimaatverandering en hoe wij daarmee omgaan? Of de Paus het nu zegt of Obama, Stef en Jan Paul, hun boodschap komt op hetzelfde neer: jongens, dit gaat mis!! En wij met z'n allen maar braaf knikken dat het inderdaad zorgelijk is en dan leggen we een paar zonnepanelen op ons dak.

Niet onlogisch, want uit allerlei sociaal-wetenschappelijk onderzoek weten we: als mensen niet zien óf er een oplossing is en zo ja welke, dan wenden ze zich af van het probleem. Als ze het gevoel krijgen dat hun eigen invloed of impact te gering is, leggen ze de verantwoordelijkheid graag bij de ander. Meestal de overheid of het bedrijfsleven. Tja, daar kom je in ons land niet ver mee.... Onze overheid blijft volharden dat het met het huidige beleid prima gaat, daar helpt ook geen gewonnen rechtszaak aan. En onze bedrijven doen reuze grappig mee met het low cardiet, maar gaan ondertussen letterlijk door met business as usual.

Voelt u bij uzelf nu ook enige machteloosheid opkomen? Niet aan toegeven! Want uiteindelijk werken overal mensen. Mensen die in hun persoonlijke leven keuzes kunnen maken. En die vanuit die keuzes en mindset weer kunnen beïnvloeden: in hun werkom-

geving en in al hun rollen als consument en burger.

Ergens in mijn achterhoofd hangt nog steeds het motto 'een beter milieu begint bij jezelf'. En al zeggen we het niet meer zo, vanuit mijn werk bij Milieu Centraal maken we daar gebruik van. Dus promoten we nu onze klimaatklappers om mensen inzicht te geven waar hun eigen impact zit: vervoer, voeding, je huis. Op alle terreinen kan je keuzes maken, kan je af en toe die knop omzetten.

Dus niet denken 'wat heeft het voor zin als ik het doe?', maar juist denken: 'als ik het niet doe, doet niemand het! Dus ik begin!' Die mindshift hoop ik straks ook in Parijs te zien. Iemand moet beginnen. En of je nou in de Paus gelooft, in Obama of in Marjan: ze vragen je allemaal hetzelfde: doe wat je kunt doen, NU!

Green-check-up

Er gaat geen congres of bijeenkomst voorbij of je hebt wel een aantal 'pitches'; jonge frisse jongens (meestal), die kort en kek over hun supergeinige idee of product vertellen. Je hoeft het alleen nog maar even te 'crowdfunden' en de wereld is weer gered. De bestellingen zijn al welkom op hun flashy website. Wat is dat toch? Vaak vind ik het leuk, soms haal ik ook m'n schouders op voor weer zo'n nieuwe gadget. Ik heb liever dat alles wat ik al dagelijks koop, omdat ik het echt nodig heb, duurzaam is. Maar ja, hipsters en nerds zijn in, en de gewone bakker op de hoek niet. Want die is er al honderd jaar. En dat 'ie af en toe een nieuw broodje in z'n winkel heeft liggen, daar kijken we niet echt van op. Heette het nou innovatie, dan zou de bakker vast een 'pitch' mogen geven. Maar nee, zijn broodje is gewoon lekker.

Kortom, zeg je innovatie, dan is het wat. Zeg je MKB-sector, dan klinkt dat als iets uit de vorige eeuw. Beetje suf, grijs, iets met loodsen en garages. Springt er niet echt uit.... Sommigen zoeken het in een nieuwe naam. Zo heet een sportschool in mijn buurt tegenwoordig Health & Leisure Centre. En ja, ze hebben er dus ook superfoodsmoothies. Duurzamer zijn ze er helaas niet van geworden, terwijl er op gebied van verwarming en verlichting heel wat te halen valt!

Dus MKB-er, doe vooral niet te moeilijk, dat zijn we van u ook niet gewend. Pak wel de kansen die er liggen om te verduurzamen, want dat zijn er echt heel

veel. Juist in de dagelijkse bedrijfsvoering is er door slimmer te werken veel te halen. Door samen te werken met bedrijven in de buurt, wordt het adagium 'afval is grondstof' gerealiseerd. En de deeleconomie zie ik niet alleen iets opleveren voor particulieren, ook bedrijven kunnen van elkaars kennis en spullen profiteren. En als je dan duurzaam bezig bent, vertel het!

Tenslotte werken er in de sector honderdduizenden mensen en komen er nog meer dagelijks binnen. Voor hun broodje, hun boek, hun boodschappen, om hun fiets te laten repareren of om eens goed door de fysio onderhanden te worden genomen. Dus als je op al die gewone momenten ziet dat het ook duurzaam is of nog duurzamer kan, word je dagelijks op ideeën gebracht.

Een dagelijkse portie innovatie: wie wordt daar niet vrolijk van? MKB-ers: laat zien wat je doet! En noem het dan geen ISO-traject, maar laat je klanten zien dat je een 'green- check-up' hebt gedaan. Laat je medewerkers geen certificaten halen, maar geef ze op voor een 'crashcourse'. En heb je met de milieuadviseur een goede doorlichting gedaan van je afvalstromen en je energieverbruik, dan heet je bedrijf voortaan 'futureproof'. Hoe voelt dat? Komen er al visioenen van een zaal vol klappende congresgangers? Ik hoop het van harte! Er zijn zoveel praktische kansen die bedrijven vandaag nog kunnen realiseren, dat ze dat applaus zeker verdienen. En laat u zich dan vooral inspireren door die grappige hipsters. Maar om een milieuvriendelijk bedrijf te zijn, hoeft u echt uw baard niet te laten staan. Liever niet zelfs....

2016

Goede voornemens

Goede voornemens maken kan iedereen. Wie wil er immers geen beter mens worden, afvallen, stoppen met roken en drinken, minder stress hebben, beter plannen en meer genieten? Dit zijn in elk geval de topvoornemens van de Nederlanders op 1 januari, al een paar jaar op rij. Maar goede voornemens volhouden is nog niet zo makkelijk. Gelukkig zijn er mensen die er verstand van hebben en je kunnen helpen: veranderkundigen, gedragspsychologen en Barack - yes we can - Obama. Wat zeggen zij die het weten?

- Breng focus aan: ga niet én stoppen met roken én afvallen, maar kies één hoofddoel.
- Maak je doel duidelijk: hoeveel kilo wil je dan afvallen en in welke tijd?
- Stel tussentijdse doelen, maak een stappenplan: vier kilo per maand en in april drie, want dan ben ik jarig.
- Gebruik gedragsnormen in plaats van prestatiedoelen. Bijvoorbeeld: ik ga op die en die dag 5 km hardlopen. Dat is heel wat concreter dan 'meer bewegen'.

Henk Kamp is ook zo iemand met goede voornemens. Al hoeft hij niet af te vallen, zo te zien weet hij het Haagse leven goed in balans te houden. Maar zijn CO₂-balans is niet in evenwicht. Dat was hem al een paar keer verteld, onder andere door de rechter die oordeelde dat Nederland zich tenminste aan z'n eigen doelen en afspraken moet houden. Zijn reactie:

prima, die doelen halen we. Zelfs na de Klimaattop in Parijs, waar het goede voornemen nog concreter is vertaald in maximaal 1,5 graden opwarming, was Kamp nog steeds ervan overtuigd dat de Nederlandse voornemens helemaal kloppen.

En toen kwam Blue Monday, 'de meest deprimerende dag van het jaar', omdat dan de goede voornemens grotendeels zijn mislukt, het buiten koud, saai en donker is en de vakantie nog lang niet in zicht. Op die dag presenteerde Henk Kamp het Energierapport. Een voorteken? Helaas wel. Het Energierapport beantwoordt niet aan de verwachte concretisering van de goede voornemens. Waar was de focus, de concreetheid van de doelen, het hier en nu stappenplan per jaar en het gebruik van heldere normen over ons huidige gedrag? Oeps.

Een 'Transitie naar duurzaam', zoals de ondertitel van het rapport ons belooft, voelde nog niet heel concreet. Alle opties zijn open en er wordt veel verwacht van technologische innovatie. Dat is mooi en dat hoop ik ook, maar ik wil toch vooral weten waar we nu daadwerkelijk in 2016 mee beginnen om onze energiedoelen te halen. Vergezichten mogen en daar word ik altijd vrolijk van, maar ze moeten niet afleiden van de huidige noodzaak om heel concrete maatregelen te nemen: huizen isoleren, in een rap tempo windmolens bouwen en overal zonnepanelen op. Voor bedrijven hetzelfde recept: allemaal door de energiescan halen en de maatregelen nemen die daaruit voortkomen. En natuurlijk een grondige aanpak van onze gewoonten op het gebied van mobiliteit en voeding.

Ik daag u uit: maak een lijstje van uw goede klimaatvoornemens en maak ze zo concreet mogelijk. Deze zomervakantie gaat u niet vliegen en vanaf morgen eet u de helft van alle maaltijden geen vlees. Geef uzelf duidelijke en concrete doelen. Dan laten we Kamp - yes I think we should perhaps consider - zien dat het kan. Proost op 2016!

Uit de oude doos

Mijn opa en oma hadden thuis al een circulaire economie. Opa was dominee, oma vroedvrouw en ze woonden in het achterland van Brazilië. Oma hielp vrouwen met kinderen krijgen, die kinderen gingen bij mijn opa naar zondagsschool, samen baden ze tot God en die liet als dank weer regen op de moestuin vallen. Knap staaltje van circulariteit. Oma had zelf ook een moestuin en alles wat op of na tafel overbleef, ging weer op de composthoop of naar de kippen. Spullen werden eindeloos gerepareerd en versteld, zodat ook het jongste kind er nog best leuk bijliep. De deeleconomie was eveneens al uitgevonden. Dure zaken als een tractor waren het bezit van een paar burens en gereedschap ging van hand tot hand. De kinderen hadden niet allemaal een eigen fiets, maar deelden één paard.

Mijn ouders zetten die traditie voort. In de straat waar ik opgroeide hadden we met de burens samen één ladder, een kruiwagen en we deelden één grote televisieantenne. Mijn ouders hadden geen auto, maar ook die leenden we wel eens van de burens. En er was een schillenboer, die etensresten ophaalde voor de varkens. Tot dat niet meer mocht, iets met veeziekten. We vonden het allemaal jammer. Mijn moeder het meest, want ze had geen composthoop meer en de gft-bak moest nog worden uitgevonden.

Waar, wanneer en waarom is het misgegaan? De jaren negentig worden vaak als schuldige aangewezen.

Het IK-tijdperk, met een groeiende economie en een ongelofelijke nadruk op 'helemaal jezelf zijn'. Op het asociale af. Voeg daar de groei van het worldwide-web in de jaren tien bij en je hebt een 'meer, meer, meer'-economie.

Inmiddels zijn we weer in een volgende fase. Voor de jongeren in de grote stad is het helemaal niet meer hip een eigen auto te hebben. Want daar heb je onderhoud aan en gedoe met wegenbelasting en zo. Echt zó vorige eeuw.

En de lezers van Trouw, Volkskrant en NRC zijn bezig met opruimen volgens de leer van de Japanse organiseer- goeroe Marie Kondo of met de nieuwste trend 'ontspullen'. Nog niet gehoord? Het is hip om minder spullen te hebben. Er zijn zelfs mensen die alles in dozen doen en dan alleen dát eruit pakken wat ze echt gebruiken. Alles wat je na een jaar niet nodig bleek te hebben, gaat definitief weg. Nadat ze op z'n Kondo's 'dankjewel geinig lampje' hebben gezegd!

Ik hoop dan wel dat ze hun spullen naar de kringloopwinkel brengen. Waar iemand met de leeftijd van mijn vader zit die het nog kan repareren. En dat die ontspullers dan ook bereid zijn hun geld uit te geven aan duurzaamheid. Want een repareerbare Fairphone is nog altijd duurder dan de nieuwste Iphone. En dat ze zichzelf niet te sjiek vinden om hun plastic en drankkartons naar de gescheiden afvalinzameling te brengen. En dat ze niet met hun uitgespaarde euro's een weekendje 'kunst kijken in New York' doen, maar lekker met de trein naar Jheronimus Bosch gaan. Ik deed dat al, een aanrader, en scoorde meteen in een leuk tweedehands winkeltje nog een jurkje....

Pas dán wordt de circulaire economie echt praktisch ingevuld. Want dat hebben we wel nodig om het concreet te maken. De definities vind ik allemaal mooi, maar ze blijven me weinig zeggen. Van afval naar grondstof, dát weer wel. En dan liefst héééél lang producten gebruiken voor ze afval worden. Dan kunnen je opa en oma weer trots op je zijn!

Alles van waarde

Mooi thema, 'Natuurlijk kapitaal'. Krijg er allerlei associaties bij. Het woord kapitaal is voor de generatie die nog in de jaren zestig heeft gestudeerd vast verbonden aan Marx. Ik heb nooit iets van hem gelezen, ik ben te jong en hou niet van baarden. Toch eens opgezocht wat dé kapitaal-man nou zei over natuur:

"Arbeid kan alleen maar welvaart produceren door een efficiënte uitwisseling van materie tussen mens en natuur." Ah. De notie dat natuur van belang is voor onze welvaart lag er dus al. Er zijn wat jaren verstreken en inmiddels zijn er allerlei nieuwe termen, zoals 'ecosysteemdiensten', 'ondernemend natuurbeheer', 'groene verdienmodellen' etc. en dat alles binnen het programma: The Economics of Ecosystems and Biodiversity.

Tja, het jeukt toch. Ik vind het aan de ene kant een goede zaak dat we proberen om de natuur een stootkussen tegen kaalslag te geven, door te benoemen welke waarde zij heeft. Beetje groot maken, gewicht geven; ik snap dat. Maar 'in geld uitdrukken van de waarde van natuur'. Of, een kop uit deze special: 'klinkende munt slaan uit natuur'. Als we dan de waarde hebben bepaald en toegekend, wat dan? Wat doen we met die waardebepaling? En als die natuur dan te weinig waarde heeft, mag 'ie weg? Als de snelweg duurder is dan het bos dat gekapt wordt, krijgt de snelweg voorrang? Als de grutto's toch naar Afrika zijn, mag het grasland gescheurd? Waarde zonder betekenis is te verkopen. Waarde mét betekenis is onverkoopbaar.

En dan komt in mijn hoofd die prachtige dichtregel van Lucebert op: 'alles van waarde is weerloos'.

Dus hoe maken we natuur zodanig weerbaar, dat de waarde 'onverkoopbaar' wordt. De Nachtwacht is niet verzekerd, hij is namelijk onverkoopbaar. Dus heeft 'ie ook geen waarde waarvoor een premie betaald kan worden. Zo zou het ook met natuur moeten zijn. Iets waarvan je echt, intrinsiek houdt, kan je niet verkopen. Betekenis geven is dus datgene wat natuurbeschermers moeten doen. En dan niet op de technische manier van honderd-en-een ecosysteemdiensten die onze natuur levert, maar gewoon het compromisloze 'houden van'. Je denkt toch ook niet bij je lief dat hij of zij van waarde is omdat 'ie zo leuk koffie kan zetten, kan klussen, de kinderen naar school brengt en meehelpt de huur te betalen? Nee, je houdt gewoon van hem of haar! Vanwege dat kuiltje in de wang, die mooie handen of die ogen die alleen naar jou zo stralend kunnen lachen. Daarom is het de meest waardevolle persoon ter wereld.

Ik hou van de natuur omdat ik geniet van de weidsheid van het landschap, de zwanenbloemen in de sloot, de leeuwerik die onzichtbaar zingt, de statige rust van het beukenbos, de ree in de avondschemering en de uil die opvliegt als ik hardlopend langs kom. Echte liefde kent geen prijs.

Eten met smaak

‘Grappig gestreepte bietjes’. ‘Ja, van de ecowinkel, noemen ze vergeten groente’. Tja, de winkel, hoe ambachtelijk en knus ook, heeft het toch echt niet zelf geteeld. Waarom is toch die echte producent, de boer-tuinder-veehouder, zo vaak buiten beeld? We kennen hen van ‘Boer zoekt vrouw’, maar verder willen we eigenlijk niet weten hoe ons eten geproduceerd wordt.

Onterecht volgens vele bezoekers van de Nationale Milieudag 2016, die in het teken stond van boer én milieu. Waar uw eten echt vandaan komt en wie uw eten gemaakt heeft, zou veel meer aandacht moeten krijgen. ‘Op het schild hijsen, een jubeljaar geven, alle stedelingen aandeelhouder laten worden van een boer’.... Zomaar wat ideeën die met enthousiasme ontvangen werden. Waarom? Alleen dán kun je komen tot een voedseltransitie waarin duurzame, gezonde, eerlijke en schone teelt samengaan. Met respect voor biodiversiteit en voor dier én mens. Forse ambities, maar lastig concreet te maken. Want dilemma’s liggen al gauw op de loer. Kies je voor een biologische tomaat omdat je geen bestrijdingsmiddelen wil, dan moet je misschien genoeg nemen met een groter landgebruik door tuinders. Kies je voor zo min mogelijk ammoniakuitstoot door vee, dan is binnen houden het beste. Terwijl we zo graag de koe in de wei zien. En een mestvergister is milieuwinst, maar je kunt niet met een schepnetje achter alle koeien aanlopen. En misschien zijn megastallen en plofkip wel reuze efficiënt, maar ja, ook wel een beetje zielig....

Kortom, als je dieper de materie induikt en op zoek gaat naar de concrete voorbeelden, dan is een transitie zo makkelijk nog niet. 'Always keep the end in mind' is één van de belangrijkste lessen van managementgoeroe Covey. En dat bleek verrassend toepasbaar op deze dag. Want als je gewoon begint bij wat je eigenlijk wilt, is de hele zaal het eens: minder vlees eten, minder voedsel verspillen, meer regionaal, meer rekening houden met de seizoenen, waardoor je minder uit de kas of ingevlogen producten eet. Een goede visie neerzetten dus, en van daaruit terugredeneren. Van de toekomst naar nu. Dan weet je wat je te doen staat.

Was het maar zo simpel. Want die boeren hebben geïnvesteerd in hun megastal en de bank wil z'n geld terug. De overheid durft niet in te grijpen in de markt en het onderwijs geeft ook al les vanuit het bestaande systeem. Oef.

Gelukkig werd niemand moedeloos, integendeel. Veel tips en actiepunten uit de zaal hadden juist betrekking op de eigen inzet. Want uiteindelijk heeft de consument de sleutel in handen. Dus nodig je vrienden uit voor een lekker dinertje en kook dan vegetarisch en van het seizoen. En als je een compliment krijgt (en welke kok krijgt dat niet), vertel dan niet alleen over het recept, maar ook over waar je ingrediënten echt vandaan zijn gekomen. En ik weet zeker dat het dan nog lang en gezellig natafelen is. Smakelijk!

Waan van de dag

We zijn weer helemaal in de waan van de dag. Het is de drukke septembermaand, alles 'draait' weer. Congressen, vergaderingen, campagnes, het politieke spektakel rondom Prinsjesdag, het drukklaar maken van de verkiezingsprogramma's. Op milieugebied ligt de Toekomstagenda te wachten op uitvoering door dit Kabinet, dat zijn laatste (half) jaar ingaat. En we maken natuurlijk vaart met de Nationale Omgevingsvisie en de Omgevingswet. Wat lijkt die zomer alweer ver weg....

Terwijl u misschien vol met goede voornemens uit uw vakantie bent gekomen. U had zo'n lekker energiek gevoel en wilde dat vasthouden. Elke dag op tijd beginnen. Vervelende klussen eerst. Blijven bewegen, dus drie keer in de week sporten. Uw hardlooppitme weer oppakken. Tijd aan vrienden en familie besteden. De balans werk-privé goed houden; minder stress en meer vrije (kwali)tijd.

En ach wat jammer, in de waan van alledag vervliegen die voornemens voor je het weet. Hoe hou je ze vast? Managementgoeroe Tiggelaar schreef een column met drie tips: je eigen koers uitzetten, sociale druk weerstaan en mensen meenemen in je plan (zie: <http://tinyurl.com/zlmroqy>). Ik vind het toptips! En ongeloofelijk goed van toepassing op het milieubeleid van dit en alle komende Kabinetten.

Je eigen koers uitzetten: hoe beter je weet wat je wilt, des te meer kans er is dat je dat ook gaat doen.

De Toekomstagenda Milieu moet wat mij betreft dus heel concreet zijn qua maatregelen, anders blijft het hangen in mooie ambities met termijnen die zodanig ver weg zijn dat niemand zich geroepen voelt nu iets te doen. En trouwe lezers van deze column kennen mijn hekel aan stippen op de horizon...

Sociale druk weerstaan: er kan altijd iets gebeuren waardoor je terugvalt in oude patronen. Er is altijd wel iemand die roept dat zelf weten hoe hard je mag rijden op de snelweg de ultieme uiting is van een liberale samenleving. Niet doen dus. Wie het klimaatprobleem serieus neemt, stelt duidelijke regels en grenzen. Welke politieke kleur je ook aanhangt.

Mensen meenemen in je plan: maak je omgeving medeplichtig. Dit vergt een actieve houding, want je moet uitleggen wat je wilt en anderen daaraan committeren. Te vaak wordt dat uitgelegd als 'draagvlak'. Vooral door mensen die zelf ergens tegen zijn maar dat niet hardop durven zeggen. "Tja, we zouden wel willen, maar er is nu eenmaal geen maatschappelijk draagvlak". Een doortastende politiek, overheid en maatschappij máákt dat draagvlak. Of neemt zo nodig de juiste beslissingen zonder 'draagvlak'. Want de toekomst van deze planeet reikt verder dan de waan van de dag!

Op de lange baan

Herinnert u zich nog de 'Ladder van Lansink'? Tijdens mijn studie was dat dé richtlijn voor het omgaan met afval. Eerst preventie, dan hergebruik, dan recyclen of een andere nuttige toepassing zoals energie en dan pas verbranden of storten. Ja, dat laatste kon toen nog gezegd worden...

Ad Lansink was 45 jaar toen hij als Tweede Kamerlid de motie indiende waar deze eeuwige roem uit is voortgekomen. Een paar maanden na zijn 82ste verjaardag presenteerde het Kabinet de nota rondom circulaire economie, met de ambitie om de Nederlandse economie in 2050 volledig te laten draaien op herbruikbare grondstoffen. Een nationaal grondstoffenakkoord is aangekondigd. Hoe kan het toch zo lang duren voordat we echt doorpakken met die circulariteit?

Ergens zit er denk ik een hick up in onszelf. We willen wel een duurzame planeet zonder plastic soup en zonder grote afvalbergen, mits we daarbij zelf niet hoeven na te denken. Een soort geloof in sprookjes, zo van 'als je er maar hard genoeg aan denkt, dan gebeurt het ook'. Nou hou ik erg van positief denken, maar gewoon een beetje moeite doen hoort er wel bij. Je tas meenemen als je boodschappen gaat doen. Echt stilstaan bij de vraag of je een product koopt of vooral een verpakking. Jezelf afvragen of je iets echt moet hebben of het ook kan lenen - kijk eens op Peerby - of huren. En als je toch iets koopt, zorgvuldig met je spullen omgaan en laten repareren. Niet met alle modes meegaan en als je iets écht niet meer nodig

hebt: eerst op Markplaats zetten of gratis laten afhaken, dan naar de kringloopwinkel en dan pas naar de milieustraat. Introduceer nu dus terloops de Ladder van Dalm merk ik. Wel hoop ik in plaats van eeuwige roem te bereiken dat het veel en veel sneller gaat! Zo moeilijk is het allemaal niet.

En terwijl het Kabinet voor de circulariteit even de tijd neemt, leidt er hopelijk een andere politieke discussie wel snel tot resultaat: de donorwet. Wat mij betreft geldt circulariteit namelijk ook voor het lichaam. Als je dat echt niet meer nodig hebt, want overleden, kan eerst alles worden hergebruikt. Netvlies, nieren, hart, lever, huid, kortom alles wat het nog een beetje doet, benut het! Waarom kiezen toch zoveel mensen nog voor direct verbranden of storten in de vorm van begraven? Het menselijk lichaam is immers goed beschouwd afval. Preventie is al mislukt, want we zijn er al. Helemaal hergebruik in dezelfde vorm is niet mogelijk. Dus hergebruik en nuttige toepassing van onderdelen lijkt me niet meer dan logisch.

Waarom toch die weerstand tegen hergebruik? Zelfs mensen die geloven in reïncarnatie willen dat dan toch weer in een nieuw lichaam. Iets nieuws willen hebben zit toch wel diep in ons denken en doen verankerd helaas....

Zoals met veel onderwerpen is de praktijk van alledag weerbarstig. De komende kabinetten gaan nog een flinke klus krijgen aan die circulariteit. Maar er zijn ook altijd lichtpuntjes, lees de twittertijdlijn van de nog altijd actieve Ad Lansink. Ongetwijfeld heeft hij wel een donorcodicil. En u toch ook?

Omdenken

Een gezonde, veilige, gezellige, slimme, mooie stad. Wie zou er niet willen wonen? Mensen met moestuinwensen of vee en mensen die niet van mensen houden, oké. Maar verder ziet bijna iedereen de stad als de ideale plek. De vier grote gemeenten blijven de sterke bevolkingstrekkers, aldus demografen. Ze voorspellen een sterke groei in de Randstad en krimp aan de randen van Nederland. We willen allemaal naar die bruisende metropool als aanjager van cultuur en kennis, als emancipatiemachine, als centrum van vertier, als werk, woon en winkelplek. Geen gemeente of ze heeft wel een visie op haar stedelijke ontwikkeling. Meestal omdat er ergens iets moet: een nieuwe woonwijk of een lelijk winkelcentrum, of nog erger; een leisure- of outletcenter. Sorry, dat laatste is natuurlijk een slip of the tongue.

Terug naar de kern: om dit alles te kunnen doen, lijkt een gezond stedelijk klimaat me een basisvoorwaarde. Want zonder schone lucht en voldoende leefruimte worden stedelingen niet oud. Al moet de harde waarheid gezegd: in steden worden we minder oud dan in dorpen. Zitten dorpen twee jaar boven het gemiddelde, steden zitten er twee jaar onder. Wil je dus langer van je kleinkinderen genieten: ga op tijd verhuizen! Of lees dit themanummer.

Want het is natuurlijk gek dat we er genoeg mee nemen dat die leuke steden niet gezond zijn. Ik begin dus vol plezier aan mijn 'sneak preview' van dit

nummer. En stuitte toen op begrippen als meervoudige waardencreaties, leermodellen, living labs en businesscases. Mijn 'innerlijke milieukundige' kwam prompt in opstand. Waarom zou ik me voor een basisvoorwaarde in dit leven, namelijk gezondheid, moeten laten meeslepen in allianties met een verdienmodel? Gaan die afwegen of bij de bouw van een nieuwe parkeergarage het veronderstelde belang van de winkeliers opweegt tegen de kortere levensverwachting van de schoolkinderen om de hoek? Dat zou betekenen dat gezondheid onderhandelbaar is... Dat kan een politieke keuze zijn, maar maak die dan ook helder. Ik stel in dat geval een toevoeging voor aan elk raadsbesluit: 'Dit besluit van uw Gemeenteraad bekort uw leven en dat van de gemiddelde Arnhemmer/Hagenees/Groninger met xx jaar. Uw Gemeente aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de extra zorgkosten die dit besluit met zich meebrengt.'

En als dan de pleuris uitbreekt, lijkt me dat een mooi moment om na te denken over wat we dan wel willen. Hoeveel verkeer accepteren we nog in een stad? Hoeveel groen blijft over als we ergens bouwen? Stimuleren we fietsen en sporten door eerst de routes voor fietsers en wandelaars aan te leggen en dan te kijken hoe we de rest van het verkeer faciliteren? Maken we gezonde woningen en kantoren met een brede trap en de lift ergens achteraf alleen voor kinderwagens en rolstoelers? Omdenken, dat lijkt me nou eens een cursus waar al die businesscase-makers eerst heen moeten. Want een gezonde stad is geen leuk toekomstscenario, maar een absolute basisvoorwaarde voor elk stedelijk plan. En als ze die gezonde stad niet willen realiseren, mogen ze er voor straf nooit meer in. Lekker rustig...

Twijfelmomenten

Ze zijn zeldzaam, maar er zijn momenten dat ik twijfel aan mijn werk. Zo'n moment was de uitslag van de Amerikaanse presidentsverkiezingen. Heeft het zin om hier je energieverbruik te verlagen als er daar iemand aan de knoppen mag draaien die roept dat klimaatverandering een Chinese hoax is? Een 'trumper' noemde een collega het. Met de verengelsing van onze taal wordt het de komende vier jaar wellicht het synoniem voor de domper...

Maar nog geen minuut later weet ik het weer - natuurlijk heeft mijn werk zin! Iedere verandering begint met een mens die handelt. Iemand die het chagrijn van een mistige herfst dag doorbreekt met een vrolijk goedmorgen. Die het automatisme van de auto pakken doorbreekt met een ontspannen treinreis. Die bedenkt welke technologie ons morgen aan duurzame energie helpt.

In Marrakesh zetten wereldleiders onlangs een nieuwe stap in de uitvoering van het Klimaatakkoord van Parijs. Ook die dames en heren hadden daar hun misschien hun twijfelmoment, maar lieten zich niet uit het veld slaan. Begrijpelijk, want ze staan aan het roer van belangrijke veranderingen. En zelfs Trump is er inmiddels achter dat klimaatverandering bestaat "Een beetje, er is iets. Het hangt er vanaf hoeveel. Het hangt er ook vanaf hoeveel het onze bedrijven gaat kosten." Hij gaat het verdrag 'goed lezen'. Jaja.

Maar doen we het in Nederland zoveel beter dan die gekke cowboys van de overkant? Ik was op de Klimaattop in Rotterdam. Een waar feestje, waar het bedrijfsleven zichzelf op de schouders sloeg van pure 'kijk-mij-eens-goed-bezig-zijnerigheid'. En waar Rutte vrolijk lachend reageerde op de vraag wat het Kabinet ging doen: "Nee, ik wil zo graag horen wat jullie allemaal gaan doen!". Alsof dat véel belangrijker was...

Ik geloofde het allemaal niet zo, die vrolijkheid van de duizend aanwezige bobo's. Zo stond de parkeerplaats vol, ondanks dat de organisatie pendelbussen vanaf station had ingezet. En dat waren niet allemaal kleine elektrische auto's. Echt iets anders gaan doen was natuurlijk niet de bedoeling. Dat bleek eens te meer uit de vele workshops waarin vooral het belang van een level playing field in Europa en als het even kan op wereldschaal werd benadrukt. Maar we waren wel goed bezig. En weer werd er een ferme schouderklop uitgedeeld.

Het ontbrak aan echte urgentie, terwijl de voorbeelden helaas voor het oprapen liggen. Echt urgent zijn de beelden van de Noordpool met een minieme ijskap. Echt urgent is het feit dat 2016 wederom (!) het warmste jaar ooit wordt. Echt urgent is dat het eind november op Antarctica niet (inderdaad: niet), vriest. Echt urgent is dat de kinderen die vandaag geboren worden een wereld aantreffen met oorlogen over water, voedsel en landbouwwarealen, over de primaire basisbehoeften dus. Echt urgent is dat zij het gaan meemaken dat er op de Noordpool geen ijs meer is. Geen. IJs.

Ik maak me zorgen.

2017

Invloed

Iedereen maakt zich er druk om. Maar ik ga het er nu niet over hebben. Echt niet. We hebben hier zelf ook verkiezingen tenslotte. Die door de hitsige interesse van media voor Hij-Die-Niet-Genoemd-Mag-Worden bijna minder belangrijk lijken, maar dat zeker niet zijn. Want al zijn we niet First, maar Second, we zijn allemaal actief onderdeel van de Nederlandse verkiezingen. Daar gaat het om, lijkt me zo. Waar heb je invloed op en waarop niet?

Om het onderscheid te maken tussen waar je je druk om maakt en waar je ook echt iets aan kunt doen, heeft managementgoeroe Covey een mooi model ontwikkeld. Het is een denkmodel met twee cirkels: die van invloed en die van betrokkenheid. Wat blijkt: veel mensen overschatten hun invloedscirkel of verwarren die met hun cirkel van betrokkenheid. Daaruit ontstaat maar al te vaak frustratie. Als je denkt iets mede te kunnen bepalen, maar het lukt niet.... Tja, dat gevoel hoef je niemand uit te leggen. Zeker puberouderders niet, die vrij plotseling een groot verschil ervaren tussen hun betrokkenheid en hun invloedssfeer....

In het maatschappelijk verkeer werkt het net zo. Maar wel met negatieve gevolgen. Als je je erg bezig houdt met zaken waar je toch niets aan kan doen, wordt je over het algemeen ontevredener. Je ziet de maatschappij om je heen als een complot tegen jou. Focus je op problemen waar je weinig aan kunt doen, dan ga je jezelf als slachtoffer beschouwen

om vervolgens anderen de schuld te geven. Ironisch genoeg leidt een houding 'zij daar doen toch wat ze zelf willen' tot nog minder invloed. Mensen die het gevoel hebben wel invloed te hebben, gooien er positieve energie tegenaan. Ze gaan ervoor, zoals dat heet. Van de actieve vrijwilliger op de buurtboerderij tot degene die zich kandidaat stelt voor een politieke functie. Juist mensen die werken vanuit mogelijkheden, vergroten die en vergroten dus hun invloed. Het klinkt simpel en dat is het ook.

Hoe vertalen we dat naar milieu, duurzaamheid, klimaat? Allemaal grote problemen waar je je zeer betrokken bij kunt voelen, maar waarvan je je tegelijkertijd realiseert hoe klein je invloed daarop is. Ook hier geldt: meer invloed op een beter milieu begint bij jezelf. Want de invloed die je op jezelf kunt uitoefenen, is in alle gevallen groter dan op andere zaken (tenzij je Hij-Die-Niet-Genoemd-Mag-Worden bent). Dus actief bedenken wat er wél kan, de uitdaging aangaan in plaats van het probleem oplossen: jouw invloedssfeer aanspreken doet er namelijk toe. Dat kan in je eigen gedrag thuis of op je werk zijn, maar ook op school of binnen je vriendenkring. Leg dus die zonnepanelen neer waar al zo lang over gepraat wordt. En maak niet alleen het goede voornemen om meer te bewegen, maar stap echt op de fiets in plaats van het gewoonte-ritje met de auto. Want dat is precies wat vele duurzame Nederlanders doen. Zich ergens verantwoordelijk voor voelen en kleine stappen nemen om daar verandering in aan te brengen.

Dus maak je druk over die verkiezingen. Want je kunt er iets aan doen. Je stem uitbrengen. Laten horen wat je vindt. En zorg dat je de invloed van mensen die

dezelfde richting op willen als jij vergroot. En denk niet dat verkiezingen er niet toe doen. Samen heb je nog meer invloed.

Grijs

Als ik in het Concertgebouw om me heen kijk, zie ik allemaal grijze hoofden. Laatst bij de Matthäus Passion had ik warempel het gevoel de jongste in de zaal te zijn. Wat best gek is, omdat ik toch echt al dik over de helft ben. Qua leeftijd dan...

De cultuursector doet er alles aan die 'vergrijzing' tegen te gaan. Met kortingen op de kaartjes en speciale concerten proberen de podia jonger publiek te trekken. Maar ja. Kijk ik naar mezelf, dan zag je mij twintig jaar geleden ook niet in het Concertgebouw. En nu wel. Dus is het erg, dat twintigers de weg naar klassieke concerten niet weten te vinden? Twintig jaar geleden waren de huidige grijze hoofden om mij heen ook nog niet grijs. En toen zaten de concerten net zo vol. Er komt dus vanzelf weer een nieuwe generatie 'grijs'.

Dus is vergrijzing erg? Soms niet. Maar soms ook wel. Voor mij is dat het geval in het duurzaamheids- en milieuwerkveld. De huidige generatie 'grijs' werd geboren op een wereld met ruim twee miljard inwoners. Te overzien. Toen ze studeerden waren dat er nog geen drie miljard. Deze generatie is groot geworden met het idee dat problemen nog op te lossen zijn op een relatief eenvoudige wijze. Gewoon nog wat verder groeien, zodat je met de welvaart die dan ontstaat technologie kunt ontwikkelen die de problemen als klimaatverandering, voedsel- en watertekorten eenvoudig oplost. Ze vonden daarvoor het woord 'ontkoppelen' uit, een wijze van economische groei die het milieu niet zou aantasten.

Pas toen de wereldbevolking net voor de eeuwwisseling de zes miljard overschreed, de ongeremde groei ons de adem benam en onze bodem verzuurde, viel het kwartje. Dat vervolgens dan ook maar prompt afgeschaft werd.

Om het concreet te maken een simpel voorbeeld: ik verzeilde laatst in een discussie over de energievoorziening. Een emeritus-hoogleraar hield een gloedvol betoog over de mogelijkheden van CCS (CO₂ afvang- en opslag) van kolencentrales en had hele berekeningen gemaakt voor de NAM. Bijvoorbeeld hoe we gas als brandstof konden gebruiken voor CCS en hoe dan de lege gasvelden met CO₂ gevuld konden worden. Ik luisterde met stijgende verbazing en vroeg toen: als we dat geld en die denkkraft nou eens niet gebruiken om CCS-technologie te ontwikkelen, maar meteen inzetten voor onze duurzame energievoorziening?

De emeritus keek me verbaasd aan. Dát had hij niet uitgerekend en het kon ook niet, want duurzame energie was er nog niet genoeg. Nogal wiesde, zei ik. Als we ons geld investeren in de techniek van gisteren, komt dat er ook nooit van.

“We cannot solve our problems with the same thinking we used when we created them”, zei Einstein honderd jaar geleden al. En dat is precies de reden waarom we alle generaties nodig hebben om tot een duurzamere wereld te komen. Want je moet anders kijken naar de wereld om oplossingen te zien. Anders denken over economische groei, over de inzet van technologie in samenhang met het veranderen van ons gedrag. Dat technologie ons helpt, staat vast. Maar niet het technologisch denken. We willen van

een lineaire economie (maken, gebruiken, weggooien) naar een circulaire economie. Dit is economie waarin het onderscheid tussen maken en weggooien vervaagt. Waarin 'hebben' er misschien minder toe doet. Waarin taakverdelingen tussen producenten en consumenten wegvallen en samenwerken dé succesfactor is. Dan moet je fris kunnen denken. Dwars kunnen denken. Dwars kunnen doen soms ook. En dat is niet per se leeftijdsgebonden, maar ik merk dat de grijze generatie er toch meer moeite mee heeft.

Daarom 'GO!' aan iedereen die durft, droomt en doet. Oud of jong, blond, bruin, zwart of grijs. De wereld heeft je nodig.

Privacy

'Ze' weten alles van mij. Waar ik woon staat natuurlijk netjes in het bevolkingsregister, maar ze weten ook hoe en met wie en waarom. Wat ik eet en koop en kijk. Waar ik van hou. En misschien ook wel van wie.

Al die data liggen opgeslagen bij mijn gemeente, het CBS, onderzoeksbureaus. En als ik me dan afvraag of ik dat wel prettig vind, is het keurige antwoord van het CBS dat deze data geanonimiseerd zijn, dus niet herleidbaar naar mij. Gerustgesteld luister ik naar de volgende spreker op de Nationale Milieudag over Big Data. Die vertelt met een big smile dat het nou juist de grap is dat je data kunt de-anonimiseren. Je legt een paar databestanden over elkaar en je ziet iemand zonder auto, die geen vlees- aankopen doet in de supermarkt, die bovengemiddeld de website van Milieu Centraal en andere milieusites bezoekt, via Peerby spullen uitleent, een rekening heeft bij een duurzame bank, Trouw en Volkskrant leest en je ziet het: hé, dat moet wel Vera zijn!

Dus waar de brave ambtenaren bezig zijn met mijn privacy, zijn er een paar hipsters bij Google die mij gewoon te pakken hebben. Eigen schuld natuurlijk. Moet ik maar geen Facebookaccount hebben, whatsapp gebruiken, twitteren of een hotel boeken via internet. Want gewoon mijn vrienden bellen met m'n vaste telefoon kan natuurlijk net zo goed.

Maar is het écht erg dat ze weten wie ik ben en wat ik

doe? Mwah. Eigenlijk kan het me niet zoveel schelen. De truc 'andere mensen kochten ook' gaat toch al aan mij voorbij, want ik kijk gewoon in de boekenwinkel wat ik leuk vind. Of ik vraag het daar aan vriendelijke mensen die een praatje met me maken en even meedenken.

En misschien is het wel reuze praktisch ook, al die beschikbare gegevens. Want dan zouden de big brothers en sisters ook kunnen zien dat mijn buurt zich prima leent voor extra laadpalen voor elektrische auto's, meer autodeelpunten of voor nog een goede ekowinkel. Want mijn gemeente wil eigenlijk nog wel van me weten of ik daar met plezier woon en hoe gezond ik eigenlijk ben. Als ze echt slim zijn, dan zien ze ook dat – gezien het stemgedrag – er in mijn buurt waarschijnlijk wel draagvlak is voor minder parkeren en extra groen. En dat er in mijn buurt misschien wel veel mensen zijn die willen meedoen met een zonnepanelen-regeling, of aan een project om de luchtkwaliteit te meten.

Dat is natuurlijk de grootste vraag bij al die data; wat ga je ermee dóen? Leuk om alles te weten en te meten, maar dan? De beleidsvraag of het probleem kan misschien helemaal niet beantwoord worden met alleen maar data. Misschien moet je ook wel gewoon vragen wat mensen vinden of willen. Heel ouderwets, informatie aan mensen gaan 'vragen' met behulp van een enquête, live of telefonisch. Een gesprek van mensen tot mens. Oeh, dat klinkt wel heel erg vorige eeuw...

Want data alleen zijn niet eng of gevaarlijk of innovatief of enthousiast. Ze zijn alleen maar. Mensen daar-entegen kunnen eng of gevaarlijk zijn, of juist aardig

en leuk en creatief. Wat mensen met data doen, kan eng zijn of juist heel erg boeiend. Waar het om gaat is wat mensen van data vinden.

Zo zie je maar weer dat de mens zelf weer de sleutel is. Wat je ook van me denkt te weten, om te weten te komen wat ik echt vind en wil, waar ik echt blij van word, moet je met me praten. Van mens tot mens. Van big brother tot little sister. Eng hè?

Sterrenhemel

Zo'n 130 jaar geleden zat in de buurt van Eindhoven een afgewezen dominee, tevens ontslagen kunsthandaelaar, een beetje te somber naar de nachtelijke sterrenhemel te kijken.

Zijn leven leek niet echt op de rails te komen. Hij voelde zich meer dan ooit verwant met het arme boerenvolk waar hij tussenin woonde. En begon hun markante gezichten te schetsen. Onder een olielamp, aan de maaltijd die bestond uit aardappels. Als hij toen geweten had dat mensen nu bereid zijn meer dan een uur voor zijn museum in de rij te staan....

Vincent van Gogh verliet Brabant. Net als veel anderen later in de tijd dat de textiel- en schoenindustrie sloot en het treintje in de Langstraat voor de laatste keer reed. Eindhoven? Ja, daar kwam ik als kind voor het Evoluon. Kijken wat de techniek allemaal voorspelde voor de toekomst. Maar als je geen TU-nerd was, of niet bij Philips werkte, had je er niets te zoeken. De sterrenhemel verdween omdat Philips zijn gloeilampen showde op al haar gebouwen. Energie besparen was nog niet hip.

Maar de lichtshow ging ten onder en Eindhoven werd een broedplaats voor design, kunst, technologie. Hippe bedrijfjes bevolken de betonkolossen die ooit het natuurkundig laboratorium vormden. Ontwerpers experimenteren met nieuwe materialen. Je kunt er leer kopen van fruitresten. Of truien van geheel gerecycled garen of van zeewier. Jawel.

Op de vijfde verdieping van een Philipsblok is nu een forellenkwekerij. De vispoep is mest voor de slaplantjes die op dezelfde verdieping onder de ledlampen staan. Je eet er dus vis met sla uit eigen wijk. Hoe lokaal en duurzaam wil je het hebben? De jaarlijkse Dutch Design Week is een internationaal visitekaartje voor duurzame startups. Alleen Culturele Hoofdstad zijn ze niet geworden, die Eindhovenaren.

Het is interessant hoe Eindhoven opeens zo is opgedoken uit een grijs en industrieel verleden. En wat dat voor nu betekent, ook voor andere steden. Want iedere 'booming' stad krijgt te maken met zaken als krapte op de woningmarkt, te weinig groen en gezondheidsproblemen door veel te veel autotoeganankelijkheid. De uitdaging voor steden ligt er dus al jaren. Hoe combineer je economisch succes met een gezonde, groene en leefbare stad? Hoe kom je tot slimmere mobiliteit om die hippe mensen te vervoeren zonder dat ouderwetse autosysteem?

Eindhoven begint de antwoorden te ontdekken. De sterrenhemel van Vincent is nu de inspiratie voor de designers. Ten oosten van Eindhoven ligt een klein stukje fietspad met 'glow- in-the-dark'-steentjes. Overdag laadt de zon ze op, 's avonds fiets je over een van onderen verlicht pad. Zo krijg je iedereen op de fiets! Duurzaam, gezond en groen. Vincents dromen verbeeldt in de techniek van nu. Lijkt me een ideale toekomst.

Meters maken

Kent u de man met de hamer? Die wil je echt niet tegen het lijf lopen. Bij een halve marathon kwam ik 'm een keer tegen zo tussen km 14 en km 15. Ik was eigenlijk op. De finish is nog te ver uit het zicht. Opgeven komt dichterbij dan doorgaan. Gelukkig stond daar opeens een verzorgingspost, met water en stukjes fruit. Met een flinke slok, een paar stukjes suikerrijke banaan en vooral de aanmoediging van de enthousiaste vrijwilligers kon ik opeens weer door. De spreekwoordelijke man met de hamer verbaasd achterlatend.

In de energietransitie zie ik veel mannen, maar dat zou een flauwe doortrekking van mijn metafoor zijn. Maar wat ik wel zie en serieus neem, is de enorme traagheid waarmee we veranderen en daarmee onszelf een andere toekomst gunnen. Nog teveel partijen proberen de bestaande situatie iets te verbeteren, zonder echt omslagen te hoeven maken. Een verbeterde versie van een ketel, een paar zonnepanelen erbij, hier en daar een elektriciteitscentrale misschien dicht. Het is wat schaven aan een systeem zonder opnieuw te kijken naar de basisprincipes. Willen we zelfvoorzienend zijn en zo ja, hoe dan? Willen we van aardgas af? Dan dat nu ook gaan doen. In de jaren zestig konden we binnen tien jaar alle huishoudens van Nederland omzetten naar het nieuw gevonden gas in Slochteren. En dan zouden we er nu dertig jaar over moeten doen om er weer vanaf te komen?

Er ligt op het moment dat ik dit schrijf nog geen

Regeerakkoord, maar wel allerlei uitgelekte voor-nemens. Waaronder een CO2-belasting of een energie-belasting. Helaas niet om meteen in te voeren, maar om 'mee te nemen in een nieuw Energieakkoord'. De Duitse burens zijn al verder met het verduurzamen van hun energiebehoefte. Met alle kritiek die erop mogelijk is, de 'EnergieWende' heeft wel gezorgd voor urgentie, investeringen en werkgelegenheid. Ze vergroenen hun energiesysteem in een flink tempo en pakken hun positie in de kopgroep.

Ondertussen ploegen wij voort in de stugge klei van de Nederlandse polder. Als iets stevig doorlopen verhindert, is het dat wel. Terwijl er genoeg enthousias-te vrijwilligers aan de kant staan om ons te helpen die finish te bereiken. Ik denk aan de vele particu-liere collectieven die zelf energie willen opwekken, maar aanlopen tegen het papieren monster 'postco-deroos'. De boer die een of meer windmolens op zijn land wil zetten, maar dat niet mag van de provincie. De gemeente die tolereert dat al die platte bedrijfs-doosdaken leeg staan en dan maar een zonnepark in een weiland neerlegt. En sommigen zijn tegen elek-trische auto's uit angst dat het hele stroomnet onder-steboven gaat.

Kortom, de man met de hamer zit in onszelf. Wij la-ten ons tempo bepalen doordat we erg gehecht zijn aan de bestaande situatie en het ons maar moeilijk kunnen voorstellen hoe een andere energietoekomst eruit zou kunnen zien.

Laat dit themanummer je dan een boost geven in het denken over slimmere energiesystemen. Een 'ba-naan' die je de energie geeft waardoor je weer vooruit kunt. Finish in zicht!

Normaal

Rond mijn geboorte waren er nog meer dan 900 gemeenten. Inmiddels is dit aantal gehalveerd. Waren het er begin deze eeuw nog rond de 500, nu zitten we op 388. Minder burgemeesters dus, maar meer taken en vaak ook meer ambities. Vroeger vond ik gemeenten eigenlijk een 'beetje dom'. Ze bouwden elk hun eigen bedrijventerrein, met dan zo'n rood cirkeltje op de kaart van Nederland. Uniek, centraal gelegen! Ja hoor, iedereen z'n eigen middelpunt. Resultaat: veel te veel lege terreinen zonder bedrijven, maar wel alvast met lantaarnpalen. Je zag vele decors voor de film De Noorderlingen.

Inmiddels zijn de meeste gemeenten wel wat gekomen van die uitbreidingsdrift en zie ik ze vaker bezig met circulaire bedrijfsterreinen dan met nieuwe. Of met het verduurzamen van de bestaande woonwijken in plaats van weer een nieuw weiland omspitten. En dat is goed nieuws. Een flink aantal wethouders is niet bang voor grote woorden en combineert die ook met werkelijke daadkracht. Geen lintjesknipper, maar doorpakkers.

Veel milieubeleid en vooroplopende initiatieven komen nu bij de gemeenten vandaan. Want wie begon er met de milieuzones? Juist ja, een aantal doortastende wethouders van grotere gemeenten, zoals Utrecht. Niet alleen om het klimaatprobleem aan te pakken, maar simpelweg omdat ze de gezondheid van hun inwoners willen garanderen. Luchtkwaliteit, klimaat-

beleid en gezondheid gaan hand in hand. Waar Den Haag het milieubeleid verstopt in een Ministerie van Infrastructuur & Waterstaat, heeft Tilburg een directeur Duurzame Stad.

Er wordt veel gepraat over van gas los, maar hoe en wat precies, daar durft niemand het over te hebben. Tenminste, niet in het Haagse. Wel in Helmond. Want waar anderen vooral praten, begint Helmond al in 2018 met het aardgasvrij maken van zowel de nieuwbouw als de bestaande woningvoorraad. En waar de Haagse politiek het marktdenken predikt, besluiten onder meer Kollumerland en Dongeradeel hun aandelen in een energiebedrijf niet te verkopen: zij vinden dat de energietransitie iets is waar de overheid direct op moet sturen. De helft van de gemeenten is lid van het Klimaatverbond en Nijmegen is verkozen tot European Green Capital van 2018. Bent u al onder de indruk? Ik wel.

In dit nummer komen een paar koplopende wethouders aan het woord. Ze vallen op, want worden genomineerd voor vele onderscheidingen. En het leuke is, ze stralen niet uit dat ze iets bijzonder onderscheidends doen. Ze vinden het juist zo ongeloofelijk normaal dat ze zorg dragen voor de toekomst van onze planeet en haar bewoners. Dat ze uitvoering geven aan beleid, door het gewoon te doen. Dat ze af en toe de randen van de wet opzoeken of een proefproces uitlokken, omdat wetgeving per definitie achterloopt op datgene wat nu noodzakelijk is. Ze laten zien dat dromen geen bedrog zijn, maar maken hun duurzame dromen waar. Nuchter en concreet. Mij raakt die inspiratie en ik hoop u ook.

In deze column had ik slechts ruimte om 6 van de 388 gemeenten met name te noemen. Al die andere duurzame acties moet u even zelf uit uw lokale nieuws halen. Belangrijk om in de gaten te houden, want straks mag u weer bepalen wie uw gemeente gaat voorzien van praktische initiatieven. Zodat we straks 388 'Green Capitals' hebben. Noteer vast de eerste lentedag van 2018: duurzaamheid begint lokaal!

Water

Water

Daar moet je niet over schrijven
Dat moet je drinken

Daar mag je je in dompelen
Erover klagen (als het regent)

Of er met volle teugen van genieten
(in de warme zomer)

Water

Daar kun je nooit genoeg van hebben
(als je in de droogte woont)

Of juist teveel
(als je in de delta woont)

Water

Dat kan je managen
(als je Willem-Alexander van Buren heet)
Of juist helemaal loslaten
(als je ruimte voor rivieren wilt)

Water

Daar kan je
In leven
Van leven
Door leven

Water IS leven.

2018

Veilig nieuwjaar!

Je wenst elkaar een 'gelukkig en gezond nieuwjaar!' Of bij een verjaardag 'veel gezondheid en geluk in je nieuwe levensjaar!' Niemand wenst elkaar een 'veilig nieuwjaar'. Tenzij je misschien in Groningen woont. Terwijl we veiligheid wel belangrijk vinden. Maar het is iets wat er gewoon is, waar je vanuit gaat. Je besteedt er niet apart aandacht aan. Die vanzelfsprekendheid is ergens ook wel terecht. Nederland is een enorm veilig land. Inbraken en verkeersongevallen dalen, trein- en vliegtuigrampen komen zelden voor. Echte milieurampen kennen we niet eens. Tenzij u 'code rood' al een ramp vindt.

Hoe komt het dan toch dat veiligheid zo'n issue is? Dat we er vaak over praten, ondanks dat we er eigenlijk weinig aanleiding voor hebben. De schuldige is ons brein, dat is zo geprogrammeerd dat we de uitzondering gemakkelijker onthouden dan de regel. Het speciale valt meer op. Zo denken mensen dat het 'altijd' regent. Het KNMI kan u keurig vertellen dat het maar 7% van de tijd regent. En ongetwijfeld bent u net op dat moment niet buiten, omdat u slaapt of werkt of de afwas doet. Regen op je hoofd is dus eigenlijk vrij uitzonderlijk.

En zo is het met veiligheidsbeleid ook, een ongeluk is eigenlijk vrij uitzonderlijk. Maar we kijken wel steeds naar de kans op die uitzondering. Want als het eens goed misgaat, dan kunnen de gevolgen groot zijn. Dat maakt het ook zo lastig om afwegingen te maken. Gaan we voor maximaal of is een soort middenweg

ook goed? Zoals u wellicht al eens tegen uw perfectionistische collega hebt gezegd: 'goed is goed genoeg'. Of u maakt de afweging, waarbij u een kans op een ongeval voor lief neemt. Of het individueel risico anders weegt dan het groepsrisico.

Maar ja, leg dat ná een ongeval als bestuurder maar eens uit aan een boze buurt. Of aan boze Groningers. Dat u het wist en het acceptabel vond....

Naast die uitzonderlijkheden heb je echter nog iets wat veel gevaarlijker is: de sluipmoordenaar die luchtkwaliteit heet. Dat is geen ramp die tot breaking news leidt en dan dagenlang de krantenkoppen beheerst, maar elke dag weer ons een hele kleine dosis gif toedient. Die mensen met longproblemen zich elke dag weer iets beroerder doet voelen. Die meer doden veroorzaakt dan een klap of knal...

Als we van die sluiper af willen, dan staat ons veel meer te doen dan praten over veiligheid en strengere vergunningenprocedures. Want 'zero emission' mag dan klinken als 'cola zero', het is echt een stuk minder sexy. Dan gaat het over ons eigen gedrag. Want dan moeten we echt zelf aan de bak; minder autorijden bijvoorbeeld. Oeps, hoor ik u denken, maar dat was niet de bedoeling van het gesprek over 'schoon, gezond & veilig' Dat zou toch ver van mijn bed blijven? Het antwoord is nee, helaas betreft het ook uw eigen doen en laten.

Na het lezen van deze special zult u hopelijk zó geïnspireerd zijn dat het geen punt meer is uw eigen bijdrage te leveren aan een gezonde en veilige maatschappij. Zodat het ook niet eens meer nodig is

elkaar bij een volgende receptie een 'veilig nieuwjaar' te wensen.

Bingo!

"Hoe vlieg je duurzaam? Ja, dat gaat dus gewoon niet lukken. Vliegen is de meest vervuilende vorm van reizen. Duurzaam vliegen kan niet."

Dit is geen uitspraak van mij. Maar van de economieredacteur van het Financiële Dagblad, Matthijs Bouman. Hij legde in een kort NOS-filmpje haarfijn uit hoeveel klimaatimpact vliegen heeft. Veul. Heul veul!! Dat wist u eigenlijk wel. Maar ja, vliegen is zo makkelijk geregeld. En zo goedkoop. En zo snel. Al valt op dat laatste veel af te dingen. Mensen vergelijken de netto tijd van vliegtuig en trein. Maar ze vergeten even dat ze vervolgens naar het vliegveld moeten, daar in allerlei rijen moeten staan en dan doelloos rondhangen tussen te dure winkels. Saai. Vervelend. En tijdrovend. Bij de trein stap je in, luisterboek op je oren en in no-time arriveer je in vele Europese steden. Je vakantie is meteen begonnen.

Ik zeg dit vaker in een discussie over 'wil-even-lekker-weg'. En de reacties die mensen geven zijn zo standaard dat je van alle 'ja-maars' een bingokaart kan maken. Komt 'ie.

Ja maar het vliegtuig is sneller in London/Parijs/Berlijn
Zie mijn verhaal hierboven; reken eens echt uit hoe lang het van deur tot deur duurt. Met alle wachttijden. En de kosten van je huis naar het vliegveld. Inclusief parkeren. En dan de reis na de landing meerekenen. Hoe ver is Charles de Gaulle of Heathrow eigenlijk van het stadscentrum waar je hotel is? Ver. En duur. En je moet ook nog wachten op die metro. Be real!

Ja maar het duurt zo lang met de trein naar Rome/ Barcelona

Nou en? Je ging toch op vakantie? Met die stapel boeken die je altijd al wilde lezen? Nou dan, eindelijk eens tijd die je gewoon aan jezelf mag besteden. Reuze mindfull. En heb je het landschap al eens gezien? Mijn mooiste reis was naar Rome, met een fantastische bergrit door Zwitserland. National Geographic live!

Ja maar ik compenseer toch?

Dat lijkt me ook wel het minste wat je doen kunt. Al is dat bij lange na niet genoeg. Die paar bomen die u plant compenseren uw CO2 pas over 50 jaar. En waarom plant u eigenlijk geen bomen zonder eerst te vliegen? Van bomen hebben we nooit genoeg!

Het blijkt ook dat mensen de impact totaal niet kunnen inschatten. Zo sprak ik onlangs zakenman die zijn vliegen goedpraatte met 'ja maar ik eet vegetarisch'. Weet je hoe lang je vegetarisch moet eten om een tripje naar Rome te compenseren? Ruim zeven maanden! Met het hele gezin dan, voor alleen het zakenretourtje van meneer. "Nee jongens, vandaag nog steeds geen vlees. Papa is een half jaar geleden naar Rome geweest".

Maar de treintickets zijn duurder

Ja. Waar helaas. Maar dat ligt niet aan de trein. Dat ligt aan het feit dat we vliegen zo goedkoop hebben gemaakt. Er is wel btw op uw boterham, maar geen btw of accijns op kerosine of vliegtickets. Hou u vast: brandstofaccijnsvrijstelling voor kerosine is goed voor 1695 miljoen misgelopen euro's per jaar! Om van de kosten voor geluidshinderisolatie, infrastructuur en klimaatadaptatie die op de maat-

schappij worden afgewenteld nog maar te zwijgen. Die betaalt u dus gewoon via uw belastingen. Ff rekening mee houden als u weer eens mag stemmen...

Oké. Ik ben ook onlangs naar Lissabon gevlogen. Met de goedkope smoes dat het voor familiebezoek was. Wat wel waar is, maar natuurlijk geen morele rechtvaardiging ten opzichte van iemand die er geen familie heeft. Ik eet al vegetarisch en heb mijn vlucht gecompenseerd. In het HIVOS-Klimaatfonds, waardoor er elders op de wereld iemand over duurzame energie kan beschikken. Vond het belachelijk goedkoop, dus heb mijn bijdrage vrijwillig verdriedubbeld. Maar ik baal eigenlijk nog steeds dat ik die fantastische treinreis erheen, die ik drie jaar geleden wél maakte, heb gemist....

Graven

Beetje lastig om op deze plek te zeggen, maar ik heb eigenlijk niet zoveel met bodem. Gek? Nee hoor. Bodem is voor de meeste mensen niet zo'n issue. Met water en lucht hebben we veel meer. Lucht vinden we fris, lekker warm, stralend blauw of een beetje bedompt. Dus je gaat wel een luchtje scheppen of een frisse duik in het water nemen. Maar bodem? De meeste mensen hebben er niet zoveel mee. Of toch?

Ik heb jarenlang waddenexcursies gegeven. Als je dan met mensen op de dijk stond, zag je ze denken 'wat een zandbak, 't zal mij benieuwen'. Mijn voldoening was altijd groot als ik ze tegen de tijd dat de vloed opkwam echt eraf moest sturen. Omdat ze maar bleven graven en zoeken. Bleek die zandbak toch veel meer leven te bevatten dan ze dachten....

Tuinieren is heel erg in. Ik heb dan ook mensen in mijn omgeving die lyrisch kunnen praten over een lekker rulle grond, met veel wormen. Een vriendin van mij is biologisch tuinder. Of ze over haar bodem nadenkt! Hoe je die vitaal kunt houden, met de juiste wisselteelt, omspitten, groenbemesting enzovoort. Een andere vriendin is geoloog. Probeer daar maar eens een wandeling mee te maken zònder dat ze iets aanwijst; een gekke plooi, een interessant profiel, sporen in het landschap. En dan natuurlijk alle boeren en tuinders, die hebben echt wat met hun grond. Hoop je tenminste. Want ik vind het wel zorgwekkend om te lezen dat de vette klei van de Flevopolders nu

al uitgeput blijkt: dat is toch wel roofofbouw als je dat in nog geen vijftig jaar voor elkaar krijgt.

Mh, zo bezien houdt bodem eigenlijk wel meer mensen bezig dan je op het eerste gezicht dacht. Al blijft dat letterlijk oppervlakkig. Het aantal mensen dat zich interesseert voor meer dan enkele tientallen centimeters diep is zeer overzichtelijk. Tot iedereen dit nummer van Milieu heeft gelezen. Wow. Echt nooit geweten dat het onder Nederland zo warm is. Op de diepte van 80 tot 20 meter tot wel 25 graden! Maar goed dat dat niet aan de oppervlakte komt, dan zouden we schaatsen op natuurijs helemaal kunnen vergeten.

De mogelijkheden voor uitwisseling met warmte en de opslag van koude en warmte, het blijkt allemaal eindeloos te zijn. Waarom is er dan niet al een bloeiende bedrijfstak geothermie en weten we daar allemaal van? Omdat er ook risico's zijn, voor vervuiling en verstoring van grondwaterstromen. Of dat je in plaats van warmte iets anders aanboort, zoals olie of gas. Dat lijkt me op zich een meevaller voor de bedrijven die er geld insteken, maar kennelijk ligt dat anders. Belangrijkste risico is natuurlijk die voor de winning van ons drinkwater. Dat is wel een dingetje... Heb je het liever koud of heb je liever dorst?

Het blijkt in elk geval de moeite waard om naast zon en wind de bodem meer te gaan gebruiken voor onze energievoorziening. Want we hebben alle varianten nodig om in onze vraag naar warmte en stroom te voorzien. Alle elementen kunnen ons helpen. Licht: een zonnepaneel en boiler op je dak. Lucht: het benutten van de wind. Water, getijden en hoogteverschillen, al zal dat vooral buiten Nederland zijn. En dan de aarde, die ons zowel voorziet van lekker eten als van warmte. Wow, wat hebben we toch een gave planeet!

Go SDG!

"Ik moet een column schrijven. Over de SDGs". "De wàt?", vraagt mijn gesprekspartner. Tja. Leg dat dan maar eens uit. Dat het eigenlijk over alles gaat en overal ter wereld geldig is. En waarom ze er eigenlijk zijn. En dat het voor Nederland eigenlijk appeltje-eitje is. Omdat we geld en opleiding en mogelijkheden genoeg hebben. Zij krijgt het nog niet helemaal scherp: "dat klinkt toch gewoon als de mensenrechten?"

Ja, eigenlijk wel. Er is niet zoveel verschil tussen de Universele Rechten van de Mens, de millenniumdoelen, de SDGs en het verkiezingsprogramma van GroenLinks. Behalve misschien dat de SDGs doelstellingen met indicatoren kennen. Dan kan je er cijfers aan hangen en daar zijn veel beleidsmakers en politici dol op. Want je kunt dan laten zien waar Nederland staat ten opzichte van andere landen. Met name mannen kun je wel in actie krijgen met een beetje competitieve insteek, en die zitten (nog te veel) op de plekken waar de besluiten worden genomen. Dat 'nog te veel' is nu meetbaar, want de prestatie op SDG 10 (gendergelijkheid) bungelt onderaan; Nederland heeft te weinig vrouwen aan de top. Maar qua landbouwproductiviteit, recycling van afval en relatief weinig mensen in armoede bevinden we ons op Europese podiumplekken. Worden de lijstjesmakende mannen (oké, en vrouwen) blij van.

Onze problemen zitten op de indicatoren rondom duurzame energie en de aanpak van klimaatverande-

ring. Hekkensluiters zijn we daar, plek 26 in Europa, voor simpele zaken als de inzet van wind, zon en andere duurzame bronnen. En dat weten we ook zonder een SDG-rapport.

Dat keurige rapport ligt nu ergens in de Haagse burelen ongevaarlijk te wezen. Want er staan geen sancties op het niet voldoen aan doelen. In die zin komt het op mij allemaal erg vrijblijvend over. Het echte halen van doelen moet toch uit harde afspraken komen. Zoals wordt geprobeerd in het Energie- en nu Klimaatakkoord, het Grondstoffenakkoord. En dan nog heb ik het liever in echt afdwingbare wetgeving vastliggen. Want die akkoorden met agenda's, dat blijft ook een beetje 'tja, het zat een beetje tegen, helaas'. Terwijl de SDGs wat mij betreft echt t  urgent zijn om aan helaasheid ten onder te gaan. Voor Nederland maak ik me daar niet zo druk om, maar voor veel andere landen is het laag scoren op een SDG niet 'helaas'. Daar berooft het gebrek aan vooruitgang, of de oneerlijke verdeling ervan, grote groepen mensen van een gezond en menswaardig leven. Met alle gevolgen van dien.

En misschien laten de SDGs wel wat van die samenhangen zien. Dat in landen met weinig onderwijs er ook een lage voedselproductie is, slechte sanitatie, een falend rechtssysteem en grote ongelijkheid tussen mensen. Dat soort verbanden zou ik wel de moeite waard vinden om nog inzichtelijker te krijgen.

Wat overigens ook de weerstand van sommigen verklaart. Niet voor niets noemde ik net een verkiezingsprogramma in één adem met de SDGs. Laat maar eens op je inwerken wat het halen van die doelen echt zou betekenen. Utopia wordt niet concreter geschetst....

En ja, er schijnen mensen te zijn die helemaal niet zitten te wachten op een schone, eerlijke en gezonde wereld met vrijheid van meningsuiting voor die hele diverse mensheid. Als de SDGs duidelijker maken dat ze tòch in beweging moeten komen.... Dan is dat misschien de rol die ze nu te spelen hebben. Ik ga dit Milieu-nummer weer eens flink verspreiden. SD-Go!

Vindt u ook wat ik vind?

We geloven onszelf het meest. En dan onze directe familie, vrienden, groeps- en zielsverwanten. Dat is niet heel gek. Je bent van hen het meest afhankelijk, zeker in sociaal opzicht. Je buitengesloten voelen schijnt zelfs fysiek pijn te doen. Kortom, iedereen 'hoort er graag bij'.

Dus gaan we met de modes van onze groeps-genoten mee, eten we wat onze vrienden eten en vinden we wat mensen waarmee we ons verwant voelen ook vinden.

En als we dat niet doen, wordt het raar gevonden. Als ik eens iets al te werkgeverigs zeg, zeggen vrienden "goh, dat is wel erg rechts voor een GroenLinkser". Mijn vrienden zien mij als horend bij die club en het valt dus erg op als ik daarvan afwijk.

Deze groepsdruk is dus ook makkelijk als manipulatie-instrument te gebruiken. Kent u het filmpje waarin een groep mensen een paar simpele testjes te zien krijgen? Zoek maar even op: 'the asch experiment'. De antwoorden zijn overduidelijk, maar bijna alle mensen (ingehuurde acteurs) geven het foute antwoord. Behalve degene die echt de testpersoon is. Eerst blijft hij bij zijn standpunt. Maar dan.....

Ooit las ik over een experiment waarbij men PvdA- en VVD-aanhangers filmpjes liet zien van Den Uyl en Wiegel. PvdA-stemmers vonden het verhaal van Den Uyl geloofwaardiger, Wiegel-aanhangers de teksten van Wiegel. Niet verrassend zegt u? De teksten waren omgedraaid!

Waarom vertel ik dit nu? Wel, groepsdruk en allerlei andere sociaal-psychologische factoren maken het voor mensen lastig om nieuwe informatie op te nemen of van mening te veranderen. Een landelijke krant heeft zelfs een speciale rubriek '180 graden' waarin mensen die van mening zijn veranderd daarover geïnterviewd worden. Zó bijzonder is het! Wat wij vinden maakt ons namelijk tot wie wij zijn. En dan is het erg lastig als iemand het niet met ons eens is, ons een spiegel voorhoudt of ons met feiten confronteert die niet passen in ons wereldbeeld. Stel je bent iemand die altijd gelooft in technologie als oplossing. En je raakt in gesprek met iemand die gaat zeggen dat klimaatverandering zó hard gaat dat wachten op technologie niet meer kan, maar dat we nu iets moeten doen? Dan voel je je miskend in je technologie-geloof. En ga je dus de snelheid van de verandering ontkennen of zet je de boodschapper als onheilsprofeet of technologiepessimist aan de kant.

Feiten schieten dus te kort om mensen te overtuigen. Omdat ze niet appelleren aan wat eronder zit: ons waarden- en normenpatroon, onze motivaties en 'beliefs'. Hoe wij onszelf en onze medemensen zien, is bepalend of we ergens een probleem van maken of niet. En dus ook of we openstaan voor een oplossing, zeker als die ons alleen met droge feiten wordt aangereikt zonder te adresseren waar we echt mee worstelen.

Leuk gezegd Dalm, maar nu de praktijk; hoe lossen we dat op? Helaas, ik heb ook geen recept-voor-alles. Juist daarom heb ik heel erg veel zin in de Nationale Milieudag waar we ingaan op 'Feiten versus emotie'. Hoe kun je als wetenschapper omgaan met de emo-

ties en waarden die soms meer het maatschappelijk debat lijken te bepalen dan feitelijke waarnemingen en onderbouwd wetenschappelijk onderzoek? Enige nadeel: we bevinden ons op die dag tussen onze 'peers'. Mensen die ook heel erg vinden wat wij vinden. Dus als u komt, wees voorbereid op nieuwe inzichten, verras uzelf, kruip in de huid van een ander of doe gewoon eens lekker recalcitrant!

Gezond verstand

“Wat is dàt dan?” We lopen over de boerenmarkt en mijn vriend wijst op een stengel waar de spruitjes nog aan zitten. Ziet er mooi uit. Maar opgegroeid in Amsterdam-West heeft hij geen idee. Spruitjes zitten voor hem los in een zakje, maar hoe ze eigenlijk groeien? Zelf ben ik opgegroeid op de Veluwe en was in de vakantie bij mijn familie op een gemengd bedrijf. Ik heb geen rijbewijs, maar kan wel tractor rijden. En al ben ik nu vegetariër, ik weet hoe je een kip bij de kladden grijpt en in de pan stopt.

Die onkunde van veel mensen wrekt zich bij het gesprek over voeding. Want als je niet weet hoe iets groeit, wanneer en waar, wat de arbeid en de impact ervan is, hoe kan je dan bewust kiezen? En we worden daarin niet echt geholpen. De supermarkt biedt ons elke dag van alles aan. Iemand ooit gevraagd om frambozen in februari? Nee, maar ze liggen er wel! En vis is veranderd in een keurig rechthoekig filetje. Kop, staart, huid, ogen die je dood aankijken? Niets herinnert ons eraan dat het een rondzwemmend beestje was. In de talkshows mogen glutenvrije meisjes hun verhaal doen en mag elke nieuwe dieetgoeroe zijn zelfverzonnen gezondheidsclaims vrijelijk uiten. Iedereen is ook nog eens zelf ervaringsdeskundige.

Ga er dan maar aan staan om mensen te bewegen hun eetpatroon te veranderen. Het lijkt heel erg moeilijk. Maar er liggen zeker kansen. Want inmiddels weet bijna iedereen wel dat al dat vlees niet goed is voor jezelf en voor het milieu. Met als gevolg dat de

vleesconsumptie langzaam maar gestaag daalt, het aantal flex- en vegetariërs in de lift zit en de vegetarische slager nu investeert in een enorme fabriek. Biologische voeding heeft een fors marktaandeel en de verkoop van producten met een keurmerk vertoont een stijgende lijn.

Maar het is me nog teveel gerommel in de marge, het gaat me te langzaam. Ik moet bij een bijeenkomst bijvoorbeeld nog steeds aangeven dat ik vegetariër ben. In plaats van andersom: dat er vegetarisch gecaterd wordt en mensen die echt doodgaan als ze geen broodje ham krijgen dat vooraf moeten melden. Ook komt er vrijwel elke dag een zinloos product bij in de supermarkt. Meer verpakking, meer water, meer flauwekul-eten. Weleens die aluminium zakjes met een plastic dop gezien waar dan 100 gram mierzoete yoghurt in zit? En dat een volwassene daar dan aan zit te lurken? Of mensen die lukraak alle groente weggooien waar ook maar een minuscuul bruin plekje op zit en al bang zijn dat iets ter plekke bedorven is als de datum op het pak vandaag is. De dommigheid die mensen ten aanzien van voeding tentoonspreiden is soms stuitend. Maar vooral heel erg slecht voor milieu en klimaat. Want al die weggegooide voeding is gegroeid, vervoerd, bewerkt, opgeslagen, gekoeld, kortom: er zit een boel arbeid en energie in.

Dus kappen met net doen alsof u niet goed weet wat een goed, gezond en duurzaam voedingspatroon is. U weet het best. Koop niet teveel, eet eerst wat echt op moet, gooi niet weg maar eet ook restjes. Laat voeding wat bizar verpakt is, staan. Eet met het seinozen mee. Ga eens naar een slachthuis als u per se vlees wilt eten. Of bekijk eens een filmpje over het harde werk

tegen slechte betaling dat boeren en tuinders hier en elders in de wereld moeten doen. En denk vooral niet dat 'de industrie en de supermarkten' het maar voor u op moeten lossen. U bent zelf oud en wijs genoeg om verstandige keuzes te maken. Ook als u niet weet hoe spruitjes eigenlijk groeien.....

Aanstormend talent

Met Milieukunde kun je nu niet meer aankomen. Mijn neefje ging een paar jaar geleden 'Future Planet Studies' studeren. Hij doet nu z'n master 'Sustainable Business & Innovation'. En sinds vandaag weet ik dat er een opleiding 'Global Responsibility & Leadership' bestaat. Kijk, dan gaat het ergens over. Met dat diploma kan je overal terecht.

Van al die Engelse termen word ik overigens een beetje baldadig. Maar oké, ik kijk er doorheen en constateer dat er ongelofelijk goed lesgegeven wordt. En nagedacht over wat studenten allemaal mee moeten krijgen om onze ernstig vervuilde wereld weer enigszins op te lappen.

Toen ik Milieukunde ging studeren, kreeg ik twee soorten reacties. Sommige mensen vroegen me hoe een boom of plant heette, omdat ze dachten dat ik iets met natuur ging doen. En anderen, waaronder mijn moeder, verdachten me ervan dat ik een veredelde actievoerdersopleiding ging doen, wat haar ernstig zorgen baarde. Ze was pas gerustgesteld toen ik m'n eerste baan als degelijke ambtenaar kreeg. En wat voor boom of plant iets is? Daarop moet ik nog steeds heel vaak het antwoord schuldig blijven.

In het onderwijs kan er geen aandacht genoeg zijn voor duurzame onderwerpen. Welk gesprek ik ook heb op allerlei bijeenkomsten, vaak gaat het over de rol van onderwijs. 'We zouden over [willekeurig onderwerp] een lespakket moeten maken, want kinde-

ren zijn de veranderaars van de toekomst! Die kinderen worden dan meestal 'change agents' genoemd. Als activiteit vind ik het prima, maar als oplossing wel erg makkelijk. Bovendien gaat alles wat je ze rond hun tiende leert daarna verloren in een wolk van puber-hormonen.

Ook tijdens congressen heb je van die mensen die ruimhartig wijzen op 'de nieuwe generatie'. Meestal zijn dat mensen die zelf nog helemaal niet 'uitgewerkt' zijn, dus het best zelf al kunnen doen. Maar het kennelijk niet zo nodig vinden om in actie te komen, gezien hun doorschuifgedrag. Laatst was er een jongere die dat fijntjes even benoemde: 'Je zit zelf nog met je tengels aan de macht, regel het'.

Studenten hebben overigens wél de mogelijkheid om gewoon iets te bedenken zonder dat het meteen winstgevend hoeft te zijn. Vele vindingen en technische ontwikkelingen zijn immers ontworpen vanuit een studieopdracht. Ja, die heet tegenwoordig dan 'challenge', maar oké. Die ontwikkelkracht is iets wat universiteiten en hogescholen nóg meer kunnen bevorderen. Daarnaast moeten ze ervoor zorgen dat de techniek niet op zichzelf blijft staan: er moeten ook nieuwe businessmodellen worden ontwikkeld. Plus nadenken hoe we dat in de samenleving gaan implementeren, zodat daadwerkelijk nieuw, milieuvriendelijker gedrag ontstaat.

Vanuit die bril gezien zijn economie, sociologie, psychologie dus net zo goed duurzaamheidsstudies. Want helaas vertoont de 'nieuwe' generatie veel 'oud' gedrag. Hoe vegan ze ook eten, ze vliegen makkelijker de wereld rond dan ik. Techniek alleen gaat daar niet

helpen, ook zij moeten een structureel ander gedragspatroon gaan aanleren. Daarom lijkt me een verplichte cursus 'global responsible leadership' een mooie voor iedereen (als je dat global niet te letterlijk neemt natuurlijk). Als jong én oud verantwoordelijkheid nemen voor hun leefomgeving en daar leiderschap in tonen, dan heb ik alle vertrouwen in onszelf én in het aanstormend talent!

Heeft u genoten van de columns van Vera Dalm? En bent u benieuwd geworden naar wat de VVM is en doet? Schrijf u gratis in voor onze nieuwsbrief via <https://www.vvm.info/mailings> en blijf op de hoogte!

VVM, netwerk van milieuprofessionals

De VVM, hét kennis- en relatienetwerk voor milieu-professionals, zet zich in voor de gehele beroepsgroep, variërend van ervaren krachten tot aanstormend talent. Via onder meer Tijdschrift Milieu, themabijeenkomsten, congressen en cursussen stimuleert de VVM kennisontwikkeling, debat en het aangaan van intercollegiale contacten.

De leden hebben een zeer uiteenlopende achtergrond van ingenieurs, chemici en natuurkundigen tot milieukundigen en van RO'ers, planologen en verkeerskundigen tot juristen, psychologen en communicatiespecialisten. Zij zijn werkzaam in bedrijfsleven, overheid, wetenschap en maatschappelijke organisaties. Juist die variatie aan disciplines maakt de VVM tot een wervend en inspirerend platform.

Meer informatie over de VVM en het lidmaatschap vindt u op www.vvm.info

Novella

Als uitgever verzorgt Novella Publishing de redactie en productie van bijzondere boeken voor opdrachtgevers, waaronder organisaties. Daarnaast maken we gepersonaliseerde boeken, al of niet op maat.

Novella Media is een organisatiebureau, waarbij verandermanagement centraal staat. Duurzaamheid, verandering, leiderschap en samenwerken zijn daarbij thema's waar wij warm voor lopen.

Meer informatie vindt u op allespersoonlijk.nl en novella.nl

Ik bedoel maar 2011-2018

"In de periode 2011-2018 was Vera Dalm voorzitter van de VVM en schreef zij in ieder nummer van ons onvolprezen Tijdschrift Milieu een column. Een prestatie op zich, maar die in aanzien wint, nu de complete serie is gebundeld in dit boek. Chapeau!"

Leendert van Bree, vice-voorzitter VVM

"Altijd net op het nippertje, steeds met een verrassende invalshoek en een boodschap die uitnodigt tot het lezen van de nieuwe editie van het Tijdschrift Milieu!"

Jan de Graaf, hoofdredacteur

"Eigentijds, actueel en nooit stoffig en saai. Zó hebben we Vera leren kennen. In dit boek schetst zij de wereld om haar heen. Luchtige kost met een serieuze ondertoon. Ik bedoel maar..."

Rachel Heijne, directeur VVM

NOVELLA

ISBN 978-90680-6-503-9

9 789068 065039 >